

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ І МАРКЕТИНГУ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри,
д.н. держ.упр., проф.
_____ **Н.В. Бондарчук**
«_____» лютого 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за освітньо-професійною
програмою «Публічне управління та адміністрування» зі спеціальності
281 «Публічне управління та адміністрування»**

на тему:

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ**

Здобувач

Пікало А.О.

**Науковий керівник,
д.н.держ.упр., проф.**

Сиченко В.В.

Дніпро – 2022

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**Факультет** менеджменту і маркетингу**Кафедра** менеджменту, публічного управління та адміністрування**Спеціальність** 281 «Публічне управління та адміністрування»**Освітня-професійна програма:** «Публічне управління та адміністрування»**Освітній ступінь:** «Магістр»**ЗАТВЕРДЖУЮ**

Зав. кафедри _____

«_____» _____ 202 р.

ЗАВДАННЯ**на дипломну роботу студенту****Пікало Анатолію Олександровичу**

- 1. Тема роботи** «Забезпечення соціального захисту внутрішньопереміщених осіб в Україні»,
керівник роботи Сиченко Віктор Володимирович, д.н.держ.упр., професор,
затверджені наказом ректора ДДАЕУ від «12» жовтня 2021р. № 3513.
- 2. Строк подання студентом роботи** – 24.01.2022 року.
- 3. Вихідні дані до роботи** річні звіти, виробничо-фінансові плани, бухгалтерська документація, літературні джерела.
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розкрити).** 1. Теоретичні засади дослідження соціального захисту внутрішньо переміщених осіб 2. Особливості організаційно-правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. 3. Пріоритетні напрями діяльності органів публічної влади у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Висновки.
- 5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).**
1. Тема, мета, задачі. 2. Теоретичні основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб 3. Особливості організаційно-правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. 4. Пріоритетні напрями діяльності органів публічної влади у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. 5. Висновки.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
2, 3			

7. Дата видачі завдання 28 вересня 2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, розробка завдання і графіка робіт	Жовтень 2020	
2	Вибір і опрацювання літературних джерел. Теоретичний розділ роботи	Травень-Серпень 2021	
3	Аналіз діяльності підприємства та написання аналітичного розділу роботи	Вересень-Жовтень 2021	
4	Розрахунок та написання проектного розділу	Листопад 2021	
5	Написання висновків та пропозицій	Грудень 2021	
6	Підготовка доповіді та ілюстративного матеріалу до захисту роботи	Січень 2022	

Студент _____
(підпис)

Пікало А.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)

Сиченко В.В.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Тема: «Забезпечення соціального захисту внутрішньопереміщених осіб в Україні»

Дипломна робота магістра: 84 с., 78 літературних джерел, додатки.

Об'єкт дослідження – соціальний захист населення.

Предмет дослідження – особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Мета дипломної роботи магістра – дослідження діючої в Україні системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, виявлення недоліків цієї системи та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення.

Методи дослідження. В основу дослідження теми магістерської роботи покладено нормативний метод, який використано для з'ясування сутності та норм правового забезпечення соціального захисту ВПО в країнах світу та Україні. Порівняльний метод використано для дослідження міжнародного досвіду щодо надання соціальних послуг ВПО та виокремлення особливостей і розбіжностей за цим напрямом діяльності. Використання історичного методу дозволило розглянути соціальну політику України як особливе явище в процесі її становлення, зосередити увагу на особливостях правових норм та організаційних форм національного регулювання соціальної політики та визначити опорне розуміння поняття «соціальна політика». Для з'ясування стану організаційно-управлінського забезпечення функціонування системи соціального захисту застосовано системний аналіз чинних національних і міжнародних нормативно-правових документів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

внутрішньо переміщені особи, соціальна політика, соціальний захист, соціальна допомога, соціальні послуги, громадянські права.

KEY WORDS

internally displaced persons, social policy, social protection, social assistance, social services, civil rights.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	8
1.1. Поняття «внутрішньо переміщені особи» у вимірі сучасної практики публічного управління	8
1.2. Міжнародний досвід соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: можливості застосування в Україні	18
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	29
2.1 Основні права внутрішньо переміщених осіб та основні положення нормативно-правового регулювання питань їх соціального захисту	29
2.2. Організаційно-функціональні основи публічного управління у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні	40
Висновки до розділу 2	49
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	50
3.1 Підвищення дієвості засобів соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: соціальний та правовий аспекти	50
3.2. Удосконалення фінансового регулювання питань соціального захисту внутрішньо переміщених осіб	61
Висновки до розділу 3	70
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ВСТУП

Соціальний захист – необхідний елемент функціонування будь-якої розвиненої держави. Життя кожної людини безпосередньо пов'язано з тією державою, в якій вона проживає. Цей зв'язок обумовлений законодавчими, морально-етичними, релігійними аспектами тощо.

Загальний аналіз соціального стану українського суспільства свідчить про те, що основні соціальні ризики досягли масштабів, які можуть становити реальну загрозу національній безпеці держави.

Це дозволить визначити пріоритети в соціальній політиці стосовно ВПО, створювати відповідну нормативно-правову базу, розробляти механізми здійснення соціальних заходів та удосконалювати їх фінансове забезпечення і, що дуже важливо, створити на цій основі умови для забезпечення дієвого соціального захисту населення. На сьогодні надзвичайно важливим завданням є створення ефективної системи соціального захисту цієї категорії населення, побудованої на принципах першочергового надання допомоги тим громадянам, які її дійсно потребують.

До проблеми соціального захисту ВПО, соціальної рівності та людської справедливості зверталось багато дослідників. Значний внесок у формування сучасної наукової бази з зазначеної проблеми внесли О. Безпалова, В. Буткевич, О. Балакірєва, К. Джевїцкі, Т. Карабін, І. Козинець, О. Котляр, Ж. Лук'яненко, М. Менджул, В. Михайловський, В. Мицик, І. Найда, М. Рабінович, В. Форманюк. Подальше вивчення проблеми соціального захисту ВПО в Україні вимагає пошуку альтернатив, дослідження зарубіжного досвіду, розробки нових напрямів розвитку означеної сфери.

Об'єкт дослідження – соціальний захист населення.

Предмет дослідження – особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є дослідження діючої в Україні системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб,

виявлення недоліків цієї системи та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення.

Досягнення мети передбачає вирішення наступних завдань:

- дослідити поняття «внутрішньо переміщені особи» у вимірі сучасної практики публічного управління;
- проаналізувати міжнародний досвід соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та можливості його застосування в Україні;
- розкрити основні права внутрішньо переміщених осіб та основні положення нормативно-правового регулювання питань їх соціального захисту в Україні;
- розглянути організаційно-функціональні основи публічного управління у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні;
- розробити напрями підвищення дієвості засобів соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні: соціально-правовий і фінансовий аспекти.

В основу дослідження теми магістерської роботи покладено нормативний метод, який використано для з'ясування сутності та норм правового забезпечення соціального захисту ВПО в країнах світу та Україні. Порівняльний метод використано для дослідження міжнародного досвіду щодо надання соціальних послуг ВПО та виокремлення особливостей і розбіжностей за цим напрямом діяльності. Використання історичного методу дозволило розглянути соціальну політику України як особливе явище в процесі її становлення, зосередити увагу на особливостях правових норм та організаційних форм національного регулювання соціальної політики та визначити опорне розуміння поняття «соціальна політика». Для з'ясування стану організаційно-управлінського забезпечення функціонування системи соціального захисту застосовано системний аналіз чинних національних і міжнародних нормативно-правових документів. Методи абстрактно-логічного аналізу та експертної оцінки були застосовані під час здійснення висновків, для

узагальнення результатів дослідження, у процесі підготовки рекомендацій щодо вдосконалення організаційно-управлінського механізму функціонування системи соціального захисту та соціальної допомоги ВПО в Україні.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

1.1. Поняття «внутрішньо переміщені особи» у вимірі сучасної практики публічного управління

Як зазначається в Аналітичній доповіді до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році», «головним соціальним викликом протягом 2014 – 2018 рр. постав захист і підтримка населення анексованих та окупованих Росією територій України. Україна вперше серед країн Європи в післявоєнний період стикнулася із такими масштабами ВПО та обсягів неможливих для виконання соціальних обов'язків перед громадянами, що залишилися на анексованих та окупованих територіях. Це потребувало негайних і послідовних дій із надання ВПО необхідної допомоги. Крім того, масове прибуття ВПО закономірно загостило наявні соціальні проблеми у регіонах вселення» [33].

Так, за останні 4 роки в Україні розроблено законодавство щодо цієї категорії населення. Прийнято необхідну нормативно-правову базу, створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб як координуючий центральний орган виконавчої влади, реєструються внутрішньо переміщені особи та надають їм соціальну допомогу тощо.

Поки що Україна має певний досвід прийому біженців із Середньої Азії, Кавказу та Молдови, а адміністративна практика щодо внутрішнього переселення в нашій країні майже відсутня. Тому важливо визначити правовий статус таких осіб, з'ясувати сутність «біженців» та «внутрішньо переміщених осіб», оскільки державна політика щодо цієї категорії осіб є частиною зміцнення міжнародної репутації України, підтверджуючи її спрямованість на

поглиблення міжнародного співробітництва. і інтеграція в Європейське Співтовариство.

Безперечно, розгляд таких питань, потребує й аналізу зарубіжного та міжнародного законодавства і практики, що буде зроблено у наступному підрозділі цієї роботи.

Вперше поняття близьке до поняття ВПО, а саме – «біженець», з'явилося в українському законодавстві у 2011 р. Тоді законодавець вирішував питання, що з ними зіткнулась держава у викликах глобалізації і конфліктах і війнах, що відбувались в навколишніх регіонах – в Грузії, Молдові, а також в країнах, що знаходяться значно далі, але біженці з яких потрапляли в Україну. Біженцем, згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 р. № 3671-VI, є «особа, яка не є громадянином України та внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи чи політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватись захистом цієї країни, або не бажає користуватись цим захистом унаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутись до неї внаслідок зазначених побоювань» [39].

Таким чином, були визначені такі характеристики категорії біженців: індивідуальний; не є громадянином України; є громадянином іншої країни; особа перебуває за межами країни свого проживання; особа не бажає повертатися до країни свого проживання; особа характеризується страхом стати жертвою переслідування; особа не може або не бажає користуватися захистом у країні проживання.

Обов'язковими елементами, необхідними для визнання особи біженцем в Україні, є наявність або страх переслідування та його здійснення за однією або кількома ознаками (національність чи соціальне походження, раса, релігія,

політичні переконання; громадянство; відсутність захисту з боку держави через таке переслідування за втечу або небажання повернутися додому за межі країни походження).

Водночас термін «біженець» включає також умови, за яких особа не може бути визнана біженцем або перестає бути біженцем та виключається з Конвенції про статус біженців та Закону України «Про біженців» «Особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Ці умови такі: особа добровільно повторно використала захист країни свого громадянства; особа, яка втратила громадянство, добровільно його повернула; особа набула нового громадянства і користується захистом держави свого нового громадянства; особа, яка, побоюючись переслідування, добровільно оселилася в країні, яку вона покинула або перебувала за її межами; особа більше не може відмовитися від захисту свого громадянства, оскільки обставини, за яких вона була визнана біженцем, більше не існують; як особа без громадянства він може повернутися до країни свого колишнього постійного проживання, оскільки обставини, за яких він був визнаний біженцем, більше не існують [16].

Інші фактори (такі як економічні проблеми, екологічні катастрофи, локальні військові конфлікти та багато інших надзвичайних ситуацій, що супроводжуються масовим насильством та порушеннями прав людини) не призвели до отримання статусу біженця, оскільки жертви таких обставин можуть переїхати в межах або місця проживання.

«Аналіз норм внутрішнього та міжнародного права показує, що особи, яким надано статус біженця в Україні, мають такі самі права, як і іноземці чи особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні. Вони мають такі самі права, свободи та обов'язки, що й громадяни України, за винятком, передбачених Конституцією України та іншими законами та міжнародними договорами, визнаними Верховною Радою України» [16], обов'язковими (для пересування, вільного вибору місця проживання, вільного виїзду) з обмеженнями, що встановлені законодавством України, стосовно роботи, здійснення діяльності, не забороненої законом, охорони здоров'я та

медичного страхування, відпочинку, освіти, свободи думки та віросповідання, направлення індивідуальної чи колективної письмової скарги чи особистої скарги до органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів тощо.

Обов'язки біженців зазвичай мають свою специфіку з урахуванням особливостей статусу цих осіб [16]. Запровадження таких обов'язків необхідно для підтримки належного статусу, підтвердження інформації та сприяння наданні особливих прав, гарантій та допомоги цим особам. Ще однією особливістю конституційного статусу біженців є те, що їм заборонено безпідставно відмовляти у наданні відповідного статусу [13, с. 217]. Таким чином, правовий статус біженців характеризується такими характеристиками:

- «особи, яким надано статус біженця в Україні, мають такі самі права, як і іноземці чи особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні;

- особи, яким надано статус біженця в Україні, мають такі самі права, свободи та обов'язки, що й громадяни України, за винятком, передбаченим Основним Законом України та іншими законами та міжнародними договорами, визнаними Верховною Радою України;

- біженцями є лише ті особи, які відповідають позитивним умовам і для яких не існує негативних умов при наданні статусу біженця;

- біженцям заборонено безпідставно відмовлятися від свого статусу, а отже, і від своїх прав, свобод і обов'язків».

«Складною, але суттєво відмінною від категорії біженців є категорія внутрішньо переміщених осіб або внутрішньо переміщених осіб. Особи, які мають право на постійне проживання в Україні, але змінили місце проживання з метою уникнення наслідків збройного конфлікту та тимчасової окупації окремих територій України через виправдані побоювання за власне життя, здоров'я та захист прав та інтересів» [23].

У чинному законодавстві використовується поняття «внутрішньо переміщені особи», яке, на думку експертів, не розкриває глибини проблеми та не пояснює необхідності соціального забезпечення таких осіб.

Термін «внутрішньо переміщений» дослівно означає особу, яка змінила місце проживання в країні, а термін «вимушений» означає примусовий характер і діє проти волі особи, підданої тиску. Тому термін «ВПО» краще характеризує категорію осіб, які змінили місце проживання з незалежних від них причин, оскільки термін «вимушений» за своїм змістом пояснює наявність проблем як логічний наслідок події.

Основною особливістю внутрішньої міграції є те, що ВПО, як правило, є громадянами однієї країни. У більшості випадків вони опиняються в тій же ситуації, що й біженці: без соціальних зв'язків, засобів до існування, поза звичним соціальним середовищем. Таким чином, характеристики категорії ВПО такі: це фізичні особи; мати громадянство України; вони не повинні мати громадянства України, але проживати на території України на законних умовах; не перетинають державний кордон України під час зміни місця проживання [23].

Зазначимо, що в Україні масове явище внутрішнього переміщення вперше з'явилося у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС. Тоді близько 200 тисяч людей були змушені змінити місце проживання через радіоактивне забруднення, оскільки значна територія України опинилася в зоні відчуження. Тодішня влада не швидко відреагувала і належним чином врегулювала правовий статус цієї категорії осіб. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» 796-ХІІ, був прийнятий лише 28 лютого 1991 р. [66]. Також, того часу було прийнято Постанову Ради Міністрів Української РСР «Про додаткові заходи щодо посилення охорони здоров'я та поліпшення матеріального становища населення, яке проживає на території, що зазнала радіоактивного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС» від 14 грудня 1989 р. № 315 [42] та Постанову Кабінету Міністрів України «Про Порядок відселення та

самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС» від 16 грудня 1992 р. № 706 [63]. Тривалий час ці закони й підзаконні акти становили нормативно-правову базу конституційно-правового статусу вимушених переселенців. Зауважимо, що законодавство, пов'язане з компенсацією громадянам наслідків гуманітарної катастрофи, було хоч і невчасним, але таким, що намагалось на гідному рівні підтримати громадян. Згодом, щорічне «ручне» управління бюджетом скорочувало фінансування цих законів.

Правовий статус громадян, які були змушені змінити місце проживання внаслідок аварії на ЧАЕС, характеризувався певними особливостями. Внутрішньо переміщеним особам надано додаткові гарантії соціального забезпечення. Оскільки ВПО були переважно громадянами України, вони користувалися такими ж правами та свободами, які передбачені Конституцією України, законами України чи міжнародним правом.

Цей закон довгий час залишався важливим у цій сфері. Однак через злочинну діяльність терористичних організацій на території України, порушення Росією міжнародного права знову виникла ситуація примусового внутрішнього переміщення громадян України.

Законодавець не був готовий до такої ситуації, оскільки на момент небезпеки в нашій країні ще діяли нормативні акти, які регулювали лише внутрішнє поселення постраждалих від аварії на ЧАЕС. Необхідний комплекс нормативно-правових актів був прийнятий із певним запізненням, вся діяльність державного управління та практика забезпечення соціального захисту цих громадян спочатку припали на нижчі органи соцзахисту, на волонтерів, на всіх відповідних громадян України.

Головним у цій сфері є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. 1706-VII, яка передбачає гарантії прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб [44]. Водночас Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014

р. 1207-VII [45] (оскільки містить положення про гарантії). права і свободи громадян України, які залишили тимчасово окуповану територію),

Комплексна державна програма підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переїхали з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичних операцій до інших регіонів України, на період до 2017 року, визначеної постановою КМУ від 06.2015 № 1094. [50], постанова Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття вартості проживання, у тому числі житлово-комунальних послуг» від 1 жовтня 2014 р. [58] та постанови Кабінету Міністрів України «Про особливості реалізації прав окремих категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 1 жовтня 2014 р. [62]. Однак ці проблемні моменти не можуть бути повністю вирішені законами та постановами.

Таким чином, внутрішньо переміщені особи – це люди або групи людей, які були змушені покинути свої домівки, щоб уникнути збройних конфліктів, насильства чи масових порушень прав людини. Вони також мають включати людей, які постраждали від стихійних або техногенних катастроф. При аналізі конституційно-правового становища внутрішньо переміщених осіб необхідно проаналізувати додаткові права та гарантії, надані їм внаслідок нещодавнього розвитку законодавчої бази.

Розвиток нормативно-правової бази у цій сфері характеризується тривалою боротьбою за правозахисні та волонтерські організації, оскільки під час її розробки в національних планах в особі компетентних органів контролювався лише контроль за переміщенням мігрантів, при цьому захист їхніх прав здійснювався. не враховано. В результаті обговорень, доопрацювань та затвердження закон був прийнятий та визнаний правозахисниками та міжнародними організаціями відповідним міжнародним стандартам. Саме цей законодавчий акт закріплює основні положення соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб.

У частині 1 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено перелік прав мігрантів, серед яких виділяємо такі соціально важливі:

- «створення належних умов для їх постійного або тимчасового проживання;
- надання можливості безкоштовного тимчасового перебування органам місцевого самоврядування та суб'єктам приватного права протягом 6 місяців з дня реєстрації внутрішньо переміщеної особи; для багатодітних сімей, інвалідів, людей похилого віку цей термін може бути продовжений;
- надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я;
- забезпечення лікарськими засобами у випадках та в порядку, визначених законодавством;
- отримання соціальних та адміністративних послуг за місцем проживання;
- влаштування дітей до дитячого садка та старшої школи;
- безкоштовний проїзд для добровільного повернення на залишене постійне місце проживання всіма видами громадського транспорту у разі зникнення обставин, що призвели до такого переїзду;
- інші права, передбачені Конституцією та законами України;
- отримання гуманітарної та благодійної допомоги» [44].

Як зазначалось, розробка і прийняття Закону, що регулює статус ВПО, відбувалась за активної участі представників громадянського суспільства. Одночасно, вітчизняна наука досліджувала різні аспекти статусу ВПО в Україні, зокрема саме поняття ВПО мало укріпитись в науці як однозначний термін для подальших досліджень. Коло дослідників, що публікували свої роботи, або брали участь у комунікативних заходах включає правників, психологів і соціальних дослідників, втім, на жаль, наука публічного управління ще не має достатньої бази наукових публікацій в цій сфері.

Щодо визначення поняття «внутрішньо переміщена особа» у вітчизняній науці, М. Менжул зазначає, що термін «внутрішньо переміщена особа» включає осіб, які проживали в країні та були змушені покинути країну, постійне проживання та переселення в межах однієї країни у зв'язку з реальною небезпекою для життя, здоров'я їх особисто або членів їхніх сімей, масових порушень прав людини, переслідування внаслідок бойових дій, збройного конфлікту, масового насильства, надзвичайних ситуацій [24, с. 296].

У першій редакції ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» поняття «внутрішньо переміщена особа» визначалась особа, яка є громадянином України, який постійно проживає в Україні, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. Таке визначення не відповідає тому змісту, який законодавчо закріплений у більшості демократичних країн, зокрема в Керівних принципах з питань переміщених всередині країни осіб. Адже, ст. 21 Конституції України встановлюється, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах [20]. На підтвердження вищезазначеного необхідно звернути увагу на Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р., а саме, на ст. 3, в якій зазначено, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України [64].

Отже, поняття «внутрішньо переміщені особи» звужено лише до громадян України – тобто апатриди та іноземці, які теж постійно проживають на території України і були переміщені, виходить, уже незахищені. Відсутня ознака щодо перетину кордону, проте враховуючи формулювання в Законі не «постійно проживав», а «постійно проживає в Україні», можна вважати цю ознаку присутньою і закріпленою в непрямий спосіб. Підстави переміщення

теж відрізняються: новою є підстава тимчасової окупації, а при проявах насильства і порушеннях прав людини акцент зміщений не на їх повторюваність, постійність, системність, а на масовість і розповсюдженість – що, напевно, зумовлено особливостями конфлікту і військово-політичною ситуацією в Україні.

Отже, назвемо основні ознаки, на підставі яких особа набуває правового статусу ВПО. Обов'язкове переміщення особи або групи осіб, що здійснюється в межах міжнародно-визнаного кордону країни. Дана ознака найбільш чітко розмежовує передумови набуття правового статусу біженців та ВПО. Досить часто виникають питання щодо розмежування цих двох категорій осіб. Таким чином, ВПО виключно здійснюють переміщення всередині країни, на відміну від біженців, які покидають своє місце проживання та здійснюють перетин державного кордону.

Щодо суб'єктів, які набувають відповідного правового статусу, їх перелік з певних причин різниться. Наприклад, в одних правових актах до ВПО відносять особу або групу осіб, які з певних причин покидають своє місце проживання, а в інших – здійснюється деталізація, і зазначається, що до ВПО відносяться громадяни, особи без громадянства та іноземці, які внутрішньо переміщуються всередині країни.

Вимушена внутрішня міграція виникає з таких причин:

- постійні прояви насильства;
- уникнення наслідків збройного конфлікту;
- стихійні або техногенні катастрофи;
- порушення прав людини;
- окупація території іноземною державою;
- порушення міжнародного гуманітарного права або інші обставини, що впливають із попередніх ситуацій, які можуть докорінно змінити громадський порядок.

Таким чином, внутрішньо переміщеними особами у вітчизняній практиці є громадянин України, особа без громадянства чи іноземець, який на законних

підставах перебуває на території України та змушений та/або змушений залишити своє житло чи постійне місце проживання, особливо через або. уникати наслідків збройного конфлікту, постійного насильства, порушень прав людини, природних або техногенних катастроф, іноземної окупації чи порушень міжнародного гуманітарного права або інших обставин, що впливають із попередніх ситуацій, які можуть радикально змінити громадський порядок.

Статус внутрішньо переміщених осіб сьогодні можна охарактеризувати як наявність таких характеристик на відміну від правового статусу інших громадян України:

- вирішення питань щодо забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб;
- надання медичної допомоги внутрішньо переміщеним особам;
- соціальне забезпечення дітей внутрішньо переміщених осіб у сфері освіти і науки;
- надання внутрішньо переміщеним особам повного комплексу соціальних та адміністративних послуг органами державної влади у встановленому законом порядку з усіх питань, що стосуються їх прав та інтересів;
- сприяння поверненню внутрішньо переміщених осіб до місць проживання відповідно до державної реєстрації;
- надання соціальних виплат та соціальної допомоги.

1.2. Міжнародний досвід соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: можливості застосування в Україні

Проблема примусового переміщення людей по всьому світу в 21 столітті є однією із найгостріших. Останні події в усьому світі показали вразливість прав людини. Однією з найбільш уразливих груп є біженці. Іноді вони не тільки зазнали порушень прав людини або бояться зазнати порушень у своїй країні

походження, але вони можуть продовжувати стикатися з порушеннями прав людини на всіх етапах свого циклу переселення.

Термін «біженець» вперше з'явився в міжнародному праві після Першої світової війни, коли необхідно було забезпечити належне регулювання статусу біженців, їх прав та обов'язків. Першим документом, який визначив термін «біженець», був Статут Міжнародної організації біженців 1948 року. Згідно з цим документом біженцями були визнані такі особи:

- жертви нацистських чи фашистських режимів чи режимів, які брали участь у Другій світовій війні на боці фашистських режимів, чи жертви подібних режимів, які допомагають фашистським режимам боротися з певною категорією населення, незалежно від того, чи мають вони статус міжнародного біженця або ні;

- іспанські республіканці та інші жертви режиму в Іспанії;

- особи, які до Другої світової війни вважалися біженцями за расовими, релігійними чи національними мотивами чи за політичними переконаннями [70, с. 7].

У Міжнародному протоколі про статус біженців 1966 р. детально описується термін «біженець» на основі часу [69]. Цей документ розвивав положення Конвенції 1951 року про статус біженців [16], яка містила два обмеження щодо визначення поняття «біженець», що створювало важливі перешкоди для порятунку біженців та забезпечення їх прав і свобод на належному рівні:

- тимчасові;

- географічні [1].

Положення про статус біженця також містяться в ряді інших міжнародних документів, зокрема:

- Конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.) [14]. Відповідно до ст. 44 цієї Конвенції, жодна держава не має права вороже ставитися до біженців, які фактично не перебувають під захистом жодного

уряду виключно на підставі їх правової приналежності до протилежної держави;

- Європейська угода про скасування віз для біженців, прийнята в 1959 р. [8]. Документ передбачає, що біженці, які легально проживають в одній із держав-учасниць угоди, за певних обставин звільняються від обов'язку отримувати візу для в'їзду або виїзду з території іншої держави через будь-який кордон. Такі умови включають наявність дійсних проїзних документів та перебування на території країни не більше 3 місяців;

Конвенція африканської єдності, яка регулює окремі аспекти проблеми біженців в Африці [19] (1969), згідно з якою термін «біженець» може використовуватися для будь-якої особи, яка через зовнішню агресію, окупацію, іноземне панування чи порушення громадського порядку на всій території країни або певної її частини;

- Конвенція про статус осіб без громадянства (1954 р.) [15]. Термін «особа без громадянства» означає особу, яка не вважається громадянином жодної країни відповідно до її законодавства. Конвенція передбачає, що особи без громадянства можуть бути визнані біженцями, і не кожен біженець обов'язково вважається особою без громадянства;

- Декларація ООН про територіальний притулок (1967), яка гарантує право кожної людини, включаючи біженців, на притулок і використання притулку. Особа, яка має обґрунтовані підозри, що вона вчинила злочин проти миру, військовий злочин чи злочин проти людства, не має права на притулок. Декларація підтверджує основний гуманітарний принцип невисилання [4];

- Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. про захист жертв міжнародних збройних конфліктів;

- Європейська угода про передачу відповідальності за біженців (1980 р.), прийнята з метою створення правової основи для проживання біженців в інших країнах [7].

Дотримання вищезазначених міжнародних правил є необхідною гарантією прав біженців. Існує дві категорії осіб, які потребують міжнародного

захисту. По-перше, це де-юре біженці та особи, які фактично користуються міжнародним захистом. До біженців належать біженці згідно з Конвенцією 1951 року про статус біженців та Протоколом до неї 1967 року, Конвенцією про африканських біженців 1969 року, прийнятою Організацією африканської єдності (ОАЄ), угодами, прийнятими в ЄС, і правовими актами Європейського Союзу. установа ЄС.

Фактичними бенефіціарами міжнародного захисту є біженці, уповноважені Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), шукачі притулку, внутрішньо переміщені особи, особи без громадянства, біженці згідно з Конвенцією про африканських біженців. ОАЄ (поза межами цієї Конвенції) і Картахенської декларації 1984 року, біженці, які рятуються від людських і природних катаклізмів, і палестинські біженці під егідою Близького Сходу Агентства ООН з допомоги палестинським біженцям.

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН та Економічної та Соціальної Ради ООН, та інших агентств на Близькому Сході щодо допомоги палестинським біженцям є джерелами правового статусу для тих, хто фактично користується міжнародним захистом. та організація роботи акти органів регіональних міжнародних організацій. На них також поширюються окремі положення міжнародних договорів про статус біженця та універсальних міжнародних договорів у сфері захисту прав людини [11, с. 20 - 21].

Вся структура міжнародного захисту біженців базується на концепціях прав людини. Оскільки міжнародне право прав людини поширюється на всіх людей, включаючи біженців, незалежно від їх правового статусу, воно є критерієм для оцінки якості поводження, яке держави притулку надають біженцям і шукачам притулку на своїй території. Це особливо важливо, коли країни не є учасниками договорів про біженців.

Міжнародне право біженців є галуззю міжнародного публічного права.

Звідси випливає, що міжнародне право біженців регулюється загальною частиною міжнародного публічного права, яка стосується ресурсів,

фундаментальних принципів, правил співвідношення міжнародного публічного права та національного права.

Метою міжнародного права щодо біженців є забезпечення гуманного ставлення до найбільш вразливих груп. Тому воно тісно пов'язане з міжнародним правом прав людини, метою якого є збереження гідності та добробуту кожного. У міжнародному праві частка норм, орієнтованих на людину, неухильно зростає. Ці норми ґрунтуються на принципі поваги до прав людини та основних свобод, що означає їх загальне значення:

- поширення прав і основних свобод на всіх людей без будь-якої дискримінації;
- залучення всіх країн до відповідних заходів для гарантування цих прав;
- гарантування основних прав і свобод як у звичайних умовах життя, так і в надзвичайних ситуаціях чи збройних конфліктах.

Доктрина міжнародного права має різні погляди на єдність або специфіку міжнародного права прав людини. По-перше, у цій сфері як у документах, так і в наукових розробках використовується різна термінологія: «міжнародне право прав людини», «міжнародно-правовий захист прав людини і основних свобод», «міжнародні права людини», «захист прав людини», «міжнародний захист прав людини», «права людини», «міжнародне гуманітарне право», «гуманітарне право збройних конфліктів» [21].

По-друге, експерти пропонують різні конструкції співвідношення між такими правами. Деякі вчені вважають, що міжнародне право захищає права людини та основні свободи як інститут міжнародного гуманітарного права. Згідно з другою точкою зору, воно є однією з основних галузей сучасного міжнародного права [26, с. 58].

Вітчизняний учений В. Буткевич звертає увагу на те, що в ширшому, галузевому розумінні термін «міжнародний захист прав людини та основних свобод» ... часто означає систему міжнародного права, «принципів і стандартів, закріплених у міжнародних договорах універсального, регіонального та місцевого характеру, які визначають права і свободи людини, зобов'язання

держав і міжнародних організацій щодо їх поваги, а також міжнародні механізми забезпечення та контролю за дотриманням міжнародно-правових зобов'язань у цій сфері та відновлення порушених прав окремих осіб або груп громадян. населення» [2, с. 196].

К. Дроге зазначає, що відсутність захисту за міжнародним правом щодо біженців доповнюється гарантіями, передбаченими міжнародним правом прав людини [21]. К. Джевицький вважає, що міжнародні договори про захист біженців слід розглядати як частину однієї з категорій конвенцій у сфері прав людини – «конвенцій про захист груп» [6, с. 45 - 46]. Відповідно з [21], права людей, які втратили зв'язок зі своєю країною походження, включаючи великий відсоток біженців, повинні бути визнані. Їхнє загальне визнання та повага є доказом трансформації суспільства з міждержавної стадії розвитку міжнародних відносин до стадії міжнародного співтовариства, також підкреслюють повну важливість існування міжнародного законодавства про захист біженців у захисті прав людини [21]. Розкрито зв'язок між міжнародним правом правом людини та міжнародно-правовим захистом біженців, виводячи право особи шукати притулку від вільного пересування, а саме права залишати територію країни [21].

«Багато загальноновизнаних прав людини безпосередньо поширюються на біженців. Сюди входять право на життя, захист від катувань і жорстокого поводження, право на громадянство, право на вільне пересування, право залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, і повертатися до своєї країни, право не бути примусово повернуто. Ці права разом з іншими громадянськими, політичними, економічними, соціальними та культурними правами для всіх осіб, як громадян, так і негромадян, закріплені у Загальній декларації прав людини» [9] та її складових: Міжнародному пакті про громадянські та політичні права. Пакти та Міжнародний пакт про права людини Пакти про громадянські та політичні права про економічні, соціальні та культурні права:

- «Ніхто не може бути свавільно заарештований, затриманий чи видворений (ст. 9);

- Кожна людина має право шукати й користуватися в інших країнах притулку від переслідування (ст. 14);

- Кожен має право на громадянство (ст. 15);

- Кожен має право на свободу пересування та проживання в межах кожної держави. Кожен має право покинути будь-яку країну, включаючи свою власну, і повернутися до своєї країни (ст. 12, ст. 13.).

Не всі важливі права біженців конкретно згадуються у Загальній декларації прав людини. Центральним елементом міжнародного захисту біженців є право не бути примусово повернутим чи депортованим у ситуації, яка може поставити під загрозу його чи її життя чи свободу. Це так званий принцип заборони примусового повернення, який прописаний у ст. 33 Конвенції 1951 р.» [16].

Принцип невисилки отримав подальший розвиток у ст. 3 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, в якій зазначено, що «жодна держава-учасниця не може висилати, повертати або видавати будь-яку особу іншій державі, якщо така є. Крім того, компетентний орган для визначення наявності таких підстав бере до уваги всі обставини справи, у тому числі, у відповідних випадках, наявність у країні стійкої практики серйозних і масових порушень прав людини [18].

УВКБ ООН також вважає, що міжнародно-правовий захист біженців є частиною міжнародно-правового захисту прав людини. Управління наголошує, що основа прав людини Конвенції 1951 року про статус біженців міститься в ширшій системі документів з прав людини, яка, хоча і з особливим акцентом, включає Конвенцію 1951 року [21]. УВКБ ООН розглядає практику міжнародних органів, створених для моніторингу виконання міжнародних договорів з прав людини, а також регіональних судових установ, таких як Європейський суд з прав людини та Міжнародний суд з прав людини.

Підтверджує, що біженці та шукачі притулку користуються захистом, передбаченим Конвенцією про біженців

1951 року і всі права і свободи людини, надані всім людям, незалежно від їх статусу.

Принцип недискримінації тісно пов'язаний з принципом універсальності прав і свобод людини. Принцип недискримінації був викладений у ст. 55 Конвенції, яка проголошувала загальну повагу до прав і свобод людини незалежно від раси і статі, мови та релігії. Принцип недискримінації найдокладніше, як локально, так і просторово, був викладений у Загальній декларації прав людини, яка у ст. 2 стверджує право людини на

... всі права і свободи, викладені в цій Декларації, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, статусного чи іншого статусу. Крім того, не робити ніяких відмінностей на основі політичного, правового або міжнародного статусу держави чи території, до якої належить особа, незалежної, автономної, несамоверхньої чи іншим чином обмеженої у своєму суверенітеті [18].

Повний зміст цієї вимоги розкривається у ст. 3 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [27] та ст. ст. 2 і 3 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права [28]. У своїх коментарях щодо недискримінації Комітет ООН з прав людини зазначив, що принцип недискримінації є «міжгалузевим» принципом і що всі права і свободи, закріплені в Пакті про громадянські та політичні права, повинні здійснюватися на принципі недискримінації.

УВКБ ООН оголосило принцип недискримінації першорядним для захисту біженців. У статті 3 Конвенції про статус біженців зазначено: Держави-учасниці застосовують положення цієї Конвенції до біженців без будь-якої дискримінації за ознакою їхньої раси, релігії чи країни походження [17].

Принцип недискримінації означає наявність наступних елементів:

- рівне ставлення до особи чи групи осіб, які, незважаючи на свої захищені характеристики, перебувають у ситуації, подібній до іншої особи чи групи осіб;

- різне ставлення до особи чи групи осіб, які за своїми захищеними ознаками перебувають у положенні, відмінному від іншої особи чи групи осіб;

- відсутні негативні наслідки застосування правових норм, правил чи критеріїв, зокрема нейтральних, до осіб чи груп осіб щодо їх охоронюваних характеристик та в порівнянні з іншими особами чи групами осіб [21].

Принцип недискримінації має дотримуватись у всіх відносинах, за винятком суто приватних, де особи виконують функції, що дозволяють їм впливати на розподіл загальнодоступних товарів і послуг. Стаття 12 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод забороняє дискримінацію під час здійснення *будь-яких прав, передбачених законом*, як пояснюється в пояснювальній доповіді Ради Європи:

(I) при здійсненні будь-якого права, конкретно наданого особі положеннями національного законодавства;

(II) у здійсненні будь-якого права, яке може впливати з чіткого зобов'язання державного органу відповідно до положень національного законодавства, тобто де національне законодавство вимагає від державного органу діяти певним чином;

(III) при здійсненні розсуду державного органу (наприклад, при присудженні грантів);

(IV) у вчиненні будь-якої іншої дії чи бездіяльності державного органу [21].

Правовою основою захисту біженців є міжнародне право біженців, міжнародне право прав людини і, за певних обставин, міжнародне гуманітарне право та міжнародне кримінальне право.

Виходячи з цього, а також визначення сфери та інституту міжнародного права, міжнародне право біженців можна вважати інститутом у сфері міжнародного права прав людини. У той же час Інститут захисту прав біженців

настільки розвинений, що має багато характеристик, особливо у зв'язку з іншими нормами міжнародного захисту прав людини та взаємодії з ними, зокрема:

- саме порушення прав людини, зокрема принципу недискримінації, є причиною потоків біженців;
- передумовою добровільного повернення біженців до країни походження є відновлення поваги та поваги до всіх категорій прав людини;
- біженці разом з іншими користуються потенціалом міжнародного механізму контролю за дотриманням міжнародних угод у сфері захисту прав людини.

Ситуація з біженцями є класичним прикладом взаємозалежності міжнародного співтовариства, оскільки наочно показує, як проблеми однієї країни безпосередньо впливають на інші країни. Зрештою, порушення прав людини часто є причиною криз біженців. А завдання світової спільноти – працювати над покращенням ситуації з правами людини в країнах, які є «постачальниками» біженців, що необхідно для появи реальної можливості добровільного повернення та реінтеграції.

Таким чином, норми міжнародного права, які поширюються на біженців, численні та неоднорідні. Особливістю правового статусу біженців є те, що біженці мають основні права людини, які поширюються на всіх (громадян, іноземців, осіб без громадянства, біженців, шукачів притулку, які проживають на території країни на законних або нелегальних підставах) і мають універсальний характер. З іншого боку, біженці користуються власними правами та привілеями, якими вони користуються згідно з універсальними та регіональними міжнародними договорами, що регулюють правовий статус біженців.

Міжнародне регулювання правового статусу біженців почалося з вирішення проблеми біженців у Європі, викликаній Другою світовою війною. Процес удосконалення цієї системи захисту почався лише зі створенням Управління ООН у справах біженців. Визначення поняття «біженець» у

Конвенції 1951 р. визначає конкретний перелік критеріїв надання статусу біженця. Аналіз міжнародно-правового законодавства про статус біженців допоміг встановити принципи, що лежать в основі правового статусу біженців: невидача біженців, тимчасовий захист, політичний притулок, рівний розподіл біженців між усіма країнами тощо.

Біженцям повинні бути гарантовані всі економічні та соціальні права.

Висновки до розділу 1

Досліджено поняття «внутрішньо переміщені особи» у вимірі сучасного державного управління. Зазначалося, що зараз в Україні розробляється законодавство про внутрішньо переміщених осіб. По всій країні прийнято необхідне законодавство, створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб як координуючий центральний орган виконавчої влади, реєструються внутрішньо переміщені особи та їм надається соціальна допомога тощо.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1. Основні права внутрішньо переміщених осіб та основні положення нормативно-правового регулювання питань їх соціального захисту

«Україна є соціальною державою, де на конституційному рівні визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження і захист прав і свобод людини є головним обов'язком держави». [20]. Розвиток держави та сучасні політичні реалії ставлять на порядок денний нові завдання, особливо у сфері соціального захисту. Анексія Автономної Республіки Крим та збройна агресія Російської Федерації на сході України призвели до того, що величезна кількість внутрішньо переміщених осіб потребують соціального захисту.

20 жовтня 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який задекларував гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб. Недовгий термін створення цього закону, відсутність такого досвіду в державному управлінні, наявність різних груп інтересів, пов'язаних з документом, спричинили подальші зміни в ньому. Ініціатива громадських об'єднань та Європейської спільноти призвела до того, що Верховна Рада України 24 грудня 2015 року ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». [40] Враховуючи низку рекомендацій Парламентської асамблеї Ради Європи, розроблено та вдосконалено процес визначення, реєстрації та переєстрації внутрішньо переміщених осіб, зокрема:

- Іноземці та особи без громадянства входять до визначення «внутрішньо переміщених осіб». Адже попередня думка про те, що законодавець серед внутрішньо переміщених осіб наводить лише громадян України, не зовсім правильна. Враховуючи те, що відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», а саме у ч. 1 ст. 3 зазначено, що іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні на законних підставах, користуються такими ж правами і свободами, як і громадяни України [64]. Так, у новій редакції закону до внутрішньо переміщених осіб належать не лише громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства, що є демократичним зрушенням у забезпеченні прав і свобод особи в Україні;

- Відповідно до нововведень внутрішньо переміщені особи отримують свідоцтво про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб безстроково для підтвердження їх адміністративно-правового статусу. Тобто відтепер не потрібно кожні півроку підтверджувати статус внутрішньо переміщеної особи, як це було раніше;

- Можливість отримати довідку про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб, які за відсутності реєстрації, що підтверджує факт проживання в адміністративно-територіальній одиниці, з якої здійснюється внутрішнє переміщення, має право подати інші докази проживання на території. Такими документами є трудова книжка, військовий квиток, документи про загальну чи вищу освіту, документ, що підтверджує право власності на рухоме чи нерухоме майно та інші;

- Пояснено порядок вилучення свідоцтва про реєстрацію ВПО. Таким чином, підставами для анулювання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб є: подання заяви про відмову у видачі довідки, повернення на покинуте місце проживання; виїзд на постійне місце проживання за кордон, подання завідомо недостовірних даних та переліку обґрунтованих причин існування викладених обставин.

Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні – це система соціально-правових відносин для управління в умовах соціальних ризиків з

метою ліквідації їх наслідків та забезпечення гідного рівня життя [24]. Соціальний ризик – це соціально важлива обставина об'єктивного характеру, при якій громадяни (члени їх сімей) не можуть утримувати себе, а тому потребують додаткового матеріального захисту з боку держави [71, с. 74 - 75]. Соціальні ризики мають бути юридично зафіксовані як обставини, за яких особи (ВПО) потребують допомоги держави чи суспільства.

Існує три складові соціального захисту: соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальна допомога. Наразі система соціального захисту населення (ІЗ), на думку експертів, має поєднувати такі форми, як соціальна допомога, соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальні послуги. Пропонується в сучасній ситуації враховувати її державну та недержавну складову [1; 3; 22].

Соціальна допомога – це система заходів щодо покращення виживання внутрішньо переміщених осіб шляхом розробки соціальних програм та забезпечення функціонування мережі відповідних соціальних установ. Рішення про соціальну допомогу враховує матеріальне становище внутрішньо переміщених осіб в Україні, які отримують щомісячну адресну допомогу. У період 2016-2020 років в Україні проводились перерахунки грошової допомоги різним категоріям внутрішньо переміщених осіб.

Соціальне забезпечення як самостійна форма соціального захисту - це система державних виплат з інших причин, але перш за все без попередніх внесків і незалежно від потреби в цих коштах їх одержувачів (як у випадку соціальної допомоги).

Соціальне страхування як вид обов'язкового захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні - це встановлена законодавством та врахована в цілому система майбутніх потреб зайнятого населення без урахування заробітку, здійсненого за рахунок страхових внесків підприємств, працівників та бюджетних дотацій. Соціальне забезпечення ВПО має визначатися тим фактом, що внески значною мірою залежать від заробітку, тоді як пільги залежать від потреб.

Термін «соціальні послуги» має широкий спектр використання. Цим терміном позначають усі види послуг, призначені для задоволення будь-яких соціальних потреб суспільства. До їхнього переліку входять освіта, охорона здоров'я, туристичні послуги, житлово-комунальні послуги тощо. Крім того, соціальні послуги – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на певні соціальні групи чи осіб, які перебувають у складних життєвих умовах і потребують сторонньої допомоги для покращення або відтворення свого виживання, соціальної адаптації та повернутися до повноцінного життя.

Можуть надаватися такі види соціальних послуг:

- соціально-педагогічні послуги;
- соціально-побутове обслуговування;
- психологічні служби;
- соціально-економічні послуги;
- соціальні та медичні послуги;
- служби зайнятості;
- юридичні послуги;
- послуги з професійної реабілітації інвалідів;
- інформаційні послуги;
- інші соціальні послуги.

Особа, яка бажає отримати статус ВПО, повинна підтвердити факт внутрішнього переведення довідкою про реєстрацію. Ця довідка видається на невизначений термін і анулюється у випадках, передбачених ст. 12. Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внесено зміни до ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». «Довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи» видається структурним підрозділом місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту населення в день звернення, підписується та

засвідчується уповноваженою посадовою особою цього структурного підрозділу без сплати зборів, у т.ч. перша видача такого свідоцтва, пошкодження або внаслідок продовження терміну його дії. Термін дії такої довідки становить шість місяців з дня видачі.

«Виходячи зі змісту ст. 4 Закону має кожна особа, яка залишила місце проживання з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, масового насильства, порушення прав людини та надзвичайних ситуацій природного або людського характеру. Особа, яка бажає отримати такий статус, повинна отримати довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, звернутися до структурного підрозділу соціального захисту населення, який потім протягом 15 робочих днів розглядає заяву про видачу довідки та приймає рішення про видачу довідки заявнику. реєстрація внутрішньо переміщеної особи або відмова у видачі довідки» [44].

Після прийняття уповноваженою особою рішення про видачу заявнику довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб заявник набуває статусу внутрішньо переміщеної особи. Дані, надані особою для отримання свідоцтва про реєстрацію, вносяться до єдиної інформаційної бази про внутрішньо переміщених осіб.

«Права внутрішньо переміщених осіб можна поділити на певні сфери, найважливішою з яких є соціальна. Зареєстровані ВПО мають право на працевлаштування, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги та освіту. У ст. 7 Закону додатково визначає, що внутрішньо переміщеними особами є:

- особи пенсійного віку, інваліди, діти-інваліди мають право на отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України;

- особи, які припинили інший вид трудової діяльності, мають право зареєструватися як безробітні та отримувати допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства;

- мають право на забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, на реабілітаційні послуги відповідно до законодавства місця постійного проживання;

- мають право продовжити здобуття певного рівня освіти в інших регіонах України за рахунок державного бюджету або інших джерел фінансування.

Також закон про внутрішньо переміщених осіб має конституційне право голосу на виборах і референдумах лише громадянам України. Згідно з ст. 8 Закону про внутрішньо переміщених осіб, які реалізують своє право голосу на виборах Президента України, народних депутатів України, місцевих виборах та референдумах шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси відповідно до частини третьої ст. 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців».

Водночас ВПО не можуть брати участь у місцевих виборах. Значно зменшується вплив цієї категорії людей на розвиток територіальних громад. Цей конфлікт порушує виборче право людини та впливає на реалізацію адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в окремій адміністративно-територіальній одиниці.

«Відповідно до ст. 9 Інші права внутрішньо переміщених осіб та їх обов'язки закону до прав внутрішньо переміщених осіб належать: єдність сім'ї; відомості про долю та місцезнаходження зниклих безвісти членів сімей та близьких родичів; надання можливості безкоштовного тимчасового проживання органам державного управління, органам місцевого самоврядування та суб'єктам приватного права протягом шести місяців з дня взяття на облік внутрішньо переміщених осіб; для багатодітних сімей, інвалідів, людей похилого віку цей термін може бути продовжений; допомога в переміщенні її рухомого майна; допомога з поверненням на попереднє місце проживання; забезпечення лікарськими засобами у випадках та порядку, визначених законодавством; надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я; влаштування дітей до

дитячого садка та старшої школи; отримувати гуманітарну та благодійну допомогу». [70].

Соціальний захист в Україні передбачає наявність державних соціальних програм, пов'язаних із задоволенням інтересів, які людина не може реалізувати самотійно - охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення.

Їх економічні гарантії та права стають важливими в нових умовах життя внутрішньо переміщених осіб. До економічних гарантій належать право на заняття підприємницькою діяльністю та право на працю. Міжнародні установи запропонували низку грантів малим та середнім підприємствам для створення власного бізнесу ВПО. Для забезпечення такої економічної гарантії, як право на підприємницьку діяльність, у 2016 році розроблено програму бізнес-грантів у розмірі 3 тис. дол.

У зв'язку з конституційною гарантією права на працю, у 2017 році за підтримки проекту USAID «Економічні можливості для жертв конфліктів» та Міжнародного благодійного фонду Українського жіночого фонду оголошено конкурс грантів на розширення власного бізнесу. За умовами гранту малі та середні підприємства з Запорізької, Дніпропетровської, Харківської, Вінницької та Херсонської областей отримають фінансову допомогу на покращення виробничих потужностей до 300 тис. грн. приймають підприємства, які влаштували 10 внутрішньо переміщених осіб, до 210 тисяч - 7, до 150 - 5 і до 100 тисяч у разі працевлаштування 3 внутрішньо переміщених осіб.

Урядом розроблено низку програм розвитку економічних гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, Законом України «Про зайнятість населення» передбачено компенсацію витрат роботодавця на оплату праці (але не вище середньої заробітної плати по області за минулий місяць) при працевлаштуванні зареєстрованих безробітних ВПО за строковими трудовими договорами не більше шести календарних місяців [49].

Під егідою Програми розвитку ООН в Україні «Швидке реагування на соціальні та економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні» за

сприяння уряду Японії проведено ряд тренінгів для внутрішньо переміщених осіб, щодо покращення своєї підприємницької освіти. ВПО можуть отримати підприємницькі навички, щоб почати або продовжити підприємницьку діяльність.

«Внутрішньо переміщеним особам гарантується виплата, а саме: страхові виплати застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України. Суди часто вирішують питання щодо соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, які встановлюються та виплачуються державними органами на тимчасово окупованих територіях. Ухвалою Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 12 квітня 2017 року визначено, що право на страхові виплати мають особи з населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або не здійснюють повноцінно свої повноваження. якщо вони переїжджають до населених пунктів, на території яких органи державної влади в повному обсязі здійснюють свої повноваження, вони скаржаться до структурного підрозділу місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту населення та реєстрації, що підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб» [34] .

Стандарти Ради Європи важливі для України у наданні соціальної підтримки внутрішньо переміщеним особам. У 2006 році Рада Європи розробила Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, які є основними вимогами щодо гарантування прав і свобод внутрішньо переміщених осіб у державах-членах. З метою підтримки України у реагуванні на системні виклики внутрішнього переміщення, Рада Європи започаткувала проект «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб» [76, с. 17].

Важливим у новій соціальній реальності ВПО була їхня здатність отримувати всю необхідну інформацію, адміністративні послуги та відстоювати свої інтереси в суді. Закон передбачає правові гарантії доступу особи до інформації. Зокрема: відповідно до ст. 9 цього Закону внутрішньо переміщені особи мають право на доступ до достовірної інформації про загрозу життю та

здоров'ю на території покинутого місця проживання, а також про місце свого тимчасового проживання, інфраструктуру, довкілля та гарантії його права і свободи.

ВПО мають можливість звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо поваги та відновлення законних прав та інтересів громадян у діяльності органів виконавчої влади та посадових осіб.

Важливою соціальною гарантією є гарантія правової допомоги внутрішньо переміщеним особам. Переселенці мають право на всі види юридичних послуг, що входять до первинної та вторинної правової допомоги. Механізм реалізації та захисту прав внутрішньо переміщених осіб на правову допомогу визначено Законом України «Про безоплатну правову допомогу». Кожен має право на первинну медичну допомогу - це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, стягнення у разі порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб та чиновників [38]. Вторинна правова допомога – це вид діяльності уповноважених державних органів з представництва та підготовки процесуальних документів для захисту в суді. Внутрішньо переміщеним особам надається безоплатна вторинна правова допомога.

Суб'єктами безоплатної вторинної правової допомоги є: центри безоплатної вторинної правової допомоги, адвокати, що входять до довідника адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на невизначений строк за договором, адвокати, включені до довідника адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасові договори [75, с. 34].

Одним із головних викликів сучасної соціальної реальності України є працевлаштування та житло внутрішньо переміщених осіб. Щоб гарантувати внутрішньо переміщеним особам конституційне право на працю, українські парламентарі внесли зміни до законодавства України про зайнятість. Закон визначає економічні та організаційні засади реалізації державної політики зайнятості, державні гарантії захисту прав громадян на працю та реалізації їх

прав на соціальний захист від безробіття. З метою сприяння працевлаштуванню внутрішньо переміщених осіб серед безробітних роботодавцю, який працевлаштовує зареєстрованих безробітних з числа переміщених осіб за строковим трудовим договором на строк не більше шести календарних місяців, відшкодовуються витрати, але не вище середньої заробітної плати, регіону минулого місяця. Також у разі працевлаштування зареєстрованих безробітних ВПО на строк не менше дванадцяти календарних місяців роботодавець має право на відшкодування витрат на перепідготовку та підвищення кваліфікації цих осіб. Проте відповідно до ст. У статті 30 Закону внутрішньо переміщені особи мають право на отримання одноразової ваучеру для підтримки конкурентоспроможності шляхом перепідготовки, спеціалізації, навчання за професіями та спеціальностями для пріоритетної економічної діяльності за відсутності відповідної роботи [49].

У більшості випадків вони були внутрішньо переміщеними особами після переїзду зі Сходу України та змушені жити в самооплачуваних орендованих квартирах, оскільки щомісячна адресна допомога на покриття витрат на проживання, у тому числі на житлово-комунальні послуги, не може покрити всіх витрат. У зв'язку з цим Верховна Рада України 16 березня 2017 року ухвалила закон «Про внесення змін до статті 4 Закону «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівництва та житлово-комунального господарства» щодо виконання державних житлових програм, надання державної підтримки у розмірі 50% вартості будівництва доступного житла та/або пільгової іпотеки [41] Внутрішньо переміщені особи можуть придбати житло за механізмом 50-50, де держава сплачує 50 відсотків, або отримати пільговий кредит у розмірі 7 % на рік.

Законом України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. [38] передбачено право внутрішньо переміщених осіб на всі види безоплатної вторинної правової допомоги.

Національна стратегія з прав людини затверджена Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. [51]. Стратегія спрямована на вдосконалення

діяльності щодо встановлення та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. Національна стратегія складається з чотирьох напрямків. Особлива увага приділяється розділу 4, в якому наведено стратегічні орієнтири щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. У цьому розділі Кабінет Міністрів України зобов'язаний розробити план заходів з реалізації Національної стратегії з прав людини на період до 2022, який має зосередитися на вирішенні ключових системних питань у сфері захисту прав і свобод людини та нових викликів суспільства, зокрема у сфері: гарантування права на життя, боротьби з катуваннями, жорстоким поводженням; гарантування права.

Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення дотримання прав осіб з інвалідністю» від 13 грудня 2016 р. є соціально орієнтованим [57]. У ньому Президент зобов'язав Кабінет Міністрів України та місцеві органи виконавчої влади підготувати законопроекти щодо надання інвалідам права на соціальне житло серед внутрішньо переміщених осіб за місцем їх проживання та забезпечити виконання в повному обсязі заходів, передбачених Президентом. прав осіб з інвалідністю, призначений для підтримки інвалідів, у тому числі внутрішньо переміщених осіб. Постановою Київська міська та державні адміністрації зобов'язані вжити заходів щодо: забезпечення медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації інвалідів, у тому числі учасників антитерористичної операції та внутрішньо переміщених осіб; особи з постійними фізичними, розумовими, інтелектуальними чи сенсорними порушеннями житла або соціального житла, придатного для їх проживання [37]. Пропонується відмовитися від визначення поняття «інвалід» і, відповідно до міжнародних стандартів, інвалідами називати осіб з певними вадами. Безпосередньо щодо внутрішньо переміщених осіб з інвалідністю положення встановлює механізми забезпечення прав і свобод органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, внутрішньо переміщених осіб, які стали інвалідами у зв'язку з проведенням антитерористичної операції, та способи забезпечення усунути перешкоди для повноцінного та ефективного вирішення проблем інвалідів у суспільстві.

Таким чином, з 2014 року розроблено новий напрямок соціального захисту в Україні, який включає найважливіші соціальні права внутрішньо переміщених осіб та покликаний підтримувати їх життя на гідному рівні. Водночас продовжується робота щодо вдосконалення цієї сфери, зокрема є законопроект про внесення змін до Податкового кодексу України (про звільнення від сплати податку на прибуток у вигляді гуманітарної, благодійної, технічної допомоги, яку отримують внутрішньо переміщені особи); законопроект про внесення змін до Митного кодексу України (щодо скорочення строків тимчасового зберігання гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб) та інші.

2.2. Організаційно-функціональні основи публічного управління у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні

Єдиним законодавчим органом є Верховна Рада України. Анексія Автономної Республіки Крим та збройна агресія Російської Федерації на сході України призвели до появи внутрішньо переміщених осіб, які потребували правового вирішення для забезпечення своїх соціальних прав. Почалося регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб шляхом прийняття законів, указів та змін до чинних кодексів України.

«Парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини» [20]. У 2015 році до Секретаріату Уповноваженого з прав людини введено представника Уповноваженого з питань дотримання прав внутрішньо переміщених осіб. Також створено Департамент дотримання прав внутрішньо переміщених осіб, завданнями якого:

- моніторинг дотримання прав внутрішньо переміщених осіб, чинних законів і нормативних актів щодо дотримання стандартів у сфері дотримання прав внутрішньо переміщених осіб;

- аналіз проектів законів і нормативно-правових актів з питань, що належать до компетенції відділу;
- участь у моніторингу стану дотримання прав людини державними органами та органами місцевого самоврядування;
- аналіз соціальних, політичних та інших процесів, що відбуваються в країні щодо дотримання прав внутрішньо переміщених осіб;
- підготовка, виконання та подання до суду матеріалів про адміністративні правопорушення;
- розгляд звернень громадян з питань, що належать до компетенції відділу.

Цей список не є вичерпним. Представник Уповноваженого з питань дотримання прав внутрішньо переміщених осіб – особа, яка інформує світову спільноту на високому представницькому рівні про розмір збитків, збитків та обмежень, яких зазнали громадяни України внаслідок військової агресії Російської Федерації. Контроль за нерозголошенням персональних даних внутрішньо переміщених осіб здійснює Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; закликає до узгодженості фінансування потреб мігрантів на охорону здоров'я, дошкільну та середню освіту, інвалідів на реабілітацію та соціальні послуги з місцевих бюджетів; стежить за дотриманням прав переміщених неповнолітніх. Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини сприяє реалізації виборчого права внутрішньо переміщеними особами на місцевих виборах.

Надійшли звернення внутрішньо переміщених осіб до Уповноваженого, що стосуються нарахування та механізму виплати щомісячної адресної допомоги на проживання, призначення та перерахування пенсії внутрішньо переміщеним особам [22, с. 31].

Важливою є співпраця Уповноваженого Верховної Ради України з міжнародними та громадськими організаціями. Секретаріат Уповноваженого з прав людини спільно з Радою у справах біженців, проектом Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні»,

«Прифронтна інспекція», громадською організацією «Фундація 101» провели серію моніторингів з метою вивчення потреб внутрішньо переміщених осіб. На міжнародних зустрічах представники обговорюють ситуацію з правами людини в країні та проблеми, які стоять перед Україною. Сторони домовилися про надання гуманітарної допомоги Україні, розробляється та впроваджується навчання. На тренінгах учасники знайомляться з міжнародними стандартами прав людини, дізнаються шляхи подолання гендерної нерівності та дискримінації.

Представники Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини беруть участь у круглих столах, конференціях, форумах; відбувається обговорення стану дотримання прав ВПО, статистику переселення мігрантів в Україну, шляхи подолання вимушеної внутрішньої міграції, вирішує проблему забезпечення правового статусу мігрантів, розробляє пропозиції та рекомендації для органів державної влади [25, с. 164 - 165].

Введення представника Уповноваженого з прав внутрішньо переміщених осіб покращує рівень соціальної, правової та гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Діяльність Уповноваженого з прав людини з питань соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні полягає в наступному:

- розвивається співпраця з міжнародними та громадськими організаціями у сфері захисту прав внутрішньо переміщених осіб, угоди про надання гуманітарної допомоги Україні, розробляється та впроваджується навчання, опрацьовується кадровий потенціал;

- здійснення моніторингу соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, підготовки конституційних звернень до вищих органів державного управління з метою запобігання порушенням прав внутрішньо переміщених осіб або стимулювання їх поновлення;

- підготовка пропозицій та рекомендацій до органів державної влади.

«Кабінет Міністрів України є вищим органом виконавчої влади, що гарантує права і свободи людини і громадянина, у тому числі соціальний захист

внутрішньо переміщених осіб в Україні. Постановами Кабінету Міністрів України передбачено здійснення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Так, постановою КМУ «Про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб» від 1 жовтня 2014 р.» [60] визначено порядок реєстрації та видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщених осіб.

Указ «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам на покриття вартості проживання, у тому числі житлово-комунальних послуг» від 1 жовтня 2014 р. [58] встановлює порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття вартість життя. У січні 2018 року змінено Порядок надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам на покриття вартості проживання, в тому числі житлово-комунальних послуг. Основною зміною в Постанові є відсоток щомісячної адресної допомоги.

Також 1 жовтня 2014 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про затвердження порядку використання коштів, отриманих від фізичних та юридичних осіб, на надання одноразової матеріальної допомоги потерпілим та внутрішньо переміщеним особам» [53].

22 вересня 2016 р. [54] Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до інформації до єдиної бази даних про внутрішньо переміщених осіб» [54], якою затвердив порядок створення, ведення та доступ до інформації єдиної інформаційної бази ВПО. Ця інформаційна база містить відомості про особу, значення якої полягає в подальшому гарантуванні прав і свобод цієї категорії осіб. Громадські об'єднання, волонтери, благодійні організації, які надають адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам, мають право на доступ до єдиної бази, крім персональних даних. Доступ до інформаційної бази громадських об'єднань також дасть змогу координувати роботу державних органів, що відповідають за забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання дозволу на тимчасове проживання сім'ям, які виїхали з Автономної Республіки Крим та

Севастополя від 25 червня 2014 р. [47] передбачає виділення коштів обласним державним адміністраціям та Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України для надання матеріальної допомоги. Рішення також передбачає компенсацію вартості життя внутрішньо переміщених осіб.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та порядку передачі даних органами реєстрації до Єдиного державного демографічного реєстру» від 2 березня 2016 р. [55] надано відповідну інформацію про внутрішньо переміщених осіб.

Питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб передбачено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної державної програми підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, переміщених з тимчасово окупованої території України, та протидії терористичній операції в інших регіонах України» 16 грудня 2015 р. [50]. Програма передбачає: шляхи та засоби вирішення основних проблем громадян України, які переїхали з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції; завдання та заходи Програми, фіксовані очікувані результати, ефективність та обсяги та джерела фінансування. Програма підтримки осіб, переміщених з тимчасово окупованої території України, спрямована на зниження рівня соціальної напруги між внутрішньо переміщеними особами та суспільством в цілому та надання соціальної, медичної, психологічної та матеріальної підтримки.

Постанова КМУ від 5 листопада 2014 року «Про застосування соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» [5] з подальшими змінами призначена для соціального забезпечення внутрішньо переміщених осіб. Соціальні виплати, що надаються внутрішньо переміщеним особам, виплачуються за місцем проживання внутрішньо переміщеної особи, що підтверджується довідкою, виключно через рахунки та мережу установ і закладів та Державний ощадний банк України.

Кабінет Міністрів України розробив постанову від 8 липня 2015 р. «Про затвердження основних напрямів вирішення проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на період 2015 – 2016 рр.» [52].

У діяльності Кабінету Міністрів України також виділяємо низку розпоряджень, зокрема розпоряджень Кабінету Міністрів України від 11 червня 2014 р. «Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції» [30], а також наказ «Про відшкодування витрат, пов'язаних з тимчасовим проживанням інвалідів та інших громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та зони проведення антитерористичної операції» [43]; Указ «Про забезпечення часткової оплати витрат на тимчасове проживання громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції» від 16 жовтня 2014 р. [48], яким зобов'язано виділяти органам влади кошти для часткової оплати, які переселяються з тимчасово окупованої території та зони проведення антитерористичної операції, тобто внутрішньо переміщених осіб.

Так, Кабінет Міністрів України:

- «забезпечує їх моніторинг, спрямовує діяльність органів виконавчої влади щодо усунення обставин (умов), що сприяли внутрішньому переміщенню осіб, захисту їх прав і свобод, сприянню поверненню цих осіб до місця проживання та їх реінтеграції;

- координує та контролює діяльність органів виконавчої влади щодо вжиття необхідних заходів щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб;

- затверджує комплексні загальнодержавні цільові програми підтримки та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб із визначенням джерел та обсягів фінансування;

- здійснює інші повноваження, визначені законом.

Наступним рівнем в ієрархії органів виконавчої влади є центральні органи, що здійснюють соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні: міністерства, служби, відомства, інспекції.

У квітні 2016 року було створено відповідне Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Відповідно до Указу діяльність Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб спрямована на реалізацію державної політики у сфері забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб шляхом узагальнення законодавчої практики, прийняття законів та інших нормативно-правових актів та співпраці з міжнародних інституцій.

Право на освіту визначено в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» як право на продовження здобуття певного рівня освіти в інших регіонах України за рахунок державного бюджету або інших джерел фінансування, наприклад, також право на влаштування дітей у дошкільні та середні школи.

Законом визначено компетенції міністерства: складання пропозицій щодо державних закупівель щодо підготовки спеціалістів, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підготовки та перепідготовки кадрів для державних потреб з урахуванням кількості внутрішньо переміщених осіб.

Важливе місце в діяльності соціального захисту країни від внутрішньо переміщених осіб належить Міністерству соціальної політики України; вона першою зіткнулася з практичними труднощами ВПО, зокрема розробила порядок їх обліку» [56].

Президент України як гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, поваги до Конституції України, прав і свобод людини і громадянина є рушійною силою у розробці та реалізації соціального захисту внутрішньо переміщених осіб шляхом реалізації єдиного напрямку. Повноваження Президента України щодо забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб реалізовані в його указах, наприклад – в Указі Президента України «Про затвердження Національної стратегії з прав людини»

від 25 серпня 2015 р. [51]. Нормативно-правові акти Президента України щодо гарантування прав і свобод особи є досить важливими, хоча в ієрархії нормативно-правових актів вони поступаються законам. Відповідно до юридичної дії акти Президента у сфері забезпечення реалізації соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, як правило, адресуються органам виконавчої влади з метою чіткого виконання законодавчих актів Верховної Ради України.

Діяльність Президента України щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що Глава держави має конституційні повноваження видавати підзаконні акти у формі указів і розпоряджень. Укази Президента мають на меті детально описати та імплементувати українські закони у цій сфері. Своім указом Президент також зобов'язує вищі органи виконавчої влади підготувати програми, рекомендації та стратегії щодо забезпечення правового статусу внутрішньо переміщених осіб. З початку військової агресії на території України та масової внутрішньої міграції Президент України активно реалізує право видавати підзаконні акти, покращуючи таким чином соціальне, економічне та правове становище внутрішньо переміщених осіб для подолання проблем на нових місцях.

Відповідно до закону місцеві органи державного управління уповноважені влаштовувати дітей до державних дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, а також до комунальних навчальних закладів місцевого самоврядування. Для виконання цих функцій органи влади здійснюють інші повноваження, наприклад повноваження Мінрозвитку системи прийому до вищих навчальних закладів, що визначаються положенням про його діяльність [32]. Невеликі повноваження інших органів, особливо у сфері реєстрації, оскільки лише належним чином зареєстровані ВПО мають право продовжувати здобувати певний рівень освіти тощо.

Деякі повноваження органів державного управління щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб регулюються іншими спеціальними законами. Зокрема, право на отримання соціально-адміністративних послуг за

місцем проживання відповідає повноваженням місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування щодо виявлення сімей внутрішньо переміщених осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та інших повноважень, згідно із Законом про соціальні послуги і адміністративні послуги [36].

Таким чином, соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні – це система соціально-правових відносин щодо управління соціальними ризиками для усунення їх наслідків та забезпечення гідного рівня життя.

Зареєстровані ВПО мають право на працевлаштування, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги та освіту. Крім того, особи мають: пенсійний вік, інваліди, діти-інваліди мають право на соціальне обслуговування відповідно до законодавства України; особи, які припинили інший вид трудової діяльності мають право зареєструватися як безробітні та отримувати допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства; мають право на надання технічних та інших засобів реабілітації, на реабілітаційні послуги відповідно до законодавства місця проживання; мають право продовжувати здобувати певний рівень освіти в інших регіонах України за рахунок державного бюджету або інших джерел фінансування. Відповідно до законодавства про внутрішньо переміщених осіб лише громадяни України мають конституційне право голосу на виборах і референдумах. Значно зменшується вплив цієї категорії людей на розвиток територіальних громад. Внутрішньо переміщеним особам гарантується виплата раніше призначеного відшкодування, а саме: страхові виплати за рахунок коштів Фонду соціального страхування України.

Важливим у новій соціальній реальності ВПО була їхня здатність отримувати всю необхідну інформацію, адміністративні послуги та відстоювати свої інтереси в суді. Існують правові гарантії особи на доступ до інформації, право внутрішньо переміщених осіб на всі види безоплатної вторинної правової допомоги та інші права.

Висновки до розділу 2

Проаналізовано міжнародний досвід соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та можливості його використання в Україні. Міжнародне право з цього питання має міцну основу у вигляді: Статуту Міжнародної організації у справах біженців 1948 року; Конвенція проти захисту цивільного населення під час війни (1949 р.); Конвенція про біженців 1951 року; Конвенція про статус осіб без громадянства (1954 р.); Європейська угода про безвізовий режим для біженців, прийнята в 1959 році; Протокол про біженців 1966 року; Декларація ООН про територіальний притулок (1967); Конвенція Організації африканської єдності (1969 р.); Європейська угода про передачу відповідальності біженців (1980).

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

3.1. Підвищення дієвості засобів соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: соціальний та правовий аспекти

Аналіз спеціальної літератури, законодавства та нормативно-правових актів, досвіду органів державної влади та місцевого самоврядування України, відкритих матеріалів зарубіжних та вітчизняних незалежних експертів дозволяє окреслити ряд шляхів підвищення ефективності соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Оскільки соціальний захист є міжгалузеву потребою людей різних демографічних груп, а соціальні ризики цієї категорії населення впливають на всі сфери життя, цей спектр досить широкий. З реалізацією соціального захисту в першу чергу стикаються органи місцевого самоврядування, а їхній досвід, організаційні проблеми та ресурси є напрямом підвищення ефективності соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Соціальні аспекти включають роботу з житловими проблемами; ресоціалізація; робота з кадрами, у тому числі через громадські організації; різноманітні форми та методи соціально-психологічної допомоги, зусилля щодо соціально-культурної інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Слід виділити методологічний аспект соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, тобто методологію та моніторинг для визначення їх потреб.

Правові аспекти включають правову допомогу внутрішньо переміщеним особам; удосконалення нормативно-правової бази, уточнення механізмів і процедур соціального захисту (пенсії та інші виплати, пільги тощо); удосконалення прав внутрішньо переміщених осіб; наближення вітчизняної нормативно-правової бази щодо захисту ВПО до міжнародних стандартів, зокрема – вимог інституцій ЄС та Ради Європи.

Економічні аспекти охоплюють оплату праці, профорієнтацію, працевлаштування та розвиток підприємництва серед внутрішньо переміщених осіб; раціональне управління коштами та іншими засобами їх підтримки; розробка інструментів оптимального використання гуманітарної допомоги, у тому числі іноземних донорів тощо.

У країні переглядаються відносини з внутрішньо переміщеними особами: для України внутрішньо переміщені особи – це ще нове поняття, і вирішити все відразу неможливо.

В Україні створено нові структури для забезпечення соціального захисту ВПО в Україні, зокрема: Міжвідомчий координаційний штаб ВПО; Державна служба України у справах Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово переміщених осіб.

Проблемними залишаються інституційне забезпечення, відсутність єдиних стандартів роботи з внутрішньо переміщеними особами, обмеження можливостей задоволення їхніх соціальних потреб у місцях тимчасового проживання, загострення ситуації на ринку праці, відсутність узгоджених програм між державними органами та зацікавленими волонтерськими організаціями. Експерти відзначають недовіру внутрішньо переміщених осіб до державних установ [29; 76].

Загалом держава прагне вирішувати всі соціальні проблеми ВПО на законодавчому рівні, але сучасні виклики залишають деякі проблеми в стані постійного управління. Зокрема, у період 2014-2018 років на законодавчому рівні змінилося коло осіб, які можуть отримати статус внутрішньо переміщених осіб; вдосконалені процедури та документи для реєстрації ВПО; спрощені процедури у трудових відносинах внутрішньо переміщених осіб. З іншого боку, все ще існують труднощі з обліком дітей ВПО без супроводу; форми отримання соціальних виплат.

Територіальні громади в Україні наповнилися новими мешканцями, що спричинило розширення повноважень місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених

осіб» [44], який визначає внутрішньо переміщених осіб та повноваження органів місцевої влади. наступні положення:

- інформувати місцеві державні адміністрації про можливі місця та умови тимчасового проживання/перебування внутрішньо переміщених осіб, про стан інфраструктури, довілля в цих місцях;

- забезпечити тимчасове безоплатне користування внутрішньо переміщеним особам у придатних для проживання житлових приміщеннях комунальної власності (за умови оплати особою витрат на оплату комунальних послуг відповідно до законодавства);

- приймають рішення про набуття прав на землю із земель комунальної власності відповідно до законодавства внутрішньо переміщених осіб за місцем їх фактичного перебування;

- надання допомоги внутрішньо переміщеним особам за їх бажанням у переміщенні їх рухомого майна для повернення до місця проживання;

- надання медичної допомоги в державних закладах охорони здоров'я з урахуванням даних про внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово проживають у відповідному місці;

- забезпечити влаштування дітей у дитячі садки та загальноосвітні школи комунальної власності [44].

За словами представників місцевого самоврядування [73], переселенцям зазвичай задають два основних питання: свідоцтво про реєстрацію особи, яка переїжджає з тимчасово окупованої території України, та матеріальна допомога на 6 місяців. Найважливішим аспектом для місцевої влади є брак кадрів. Крім того, місцева влада зазвичай не має ресурсів для оснащення необхідних приміщень для надання якісної допомоги внутрішньо переміщеним особам [35]. Наприкінці 2014 року, під час найбільшого напливу мігрантів, у відділах соціальної допомоги не вистачало кадрів. Документообіг проходив на низькому технічному рівні, вимагав модернізації та вдосконалення організації праці, запровадження чергування посадових обов'язків працівників на робочих місцях. Зафіксовано скарги внутрішньо переміщених осіб на роботу

представників. Представники органів місцевого самоврядування також зазначили, що не мають повних даних про кількість мігрантів на територіях територіальних громад; значна кількість пенсіонерів отримали соціальні виплати, хоча фактично проживають у зоні АТО. [73].

Оцінки представників місцевого самоврядування визначають першочергові потреби ВПО – житло та роботу [73]. Ще одна проблема – складність процесу придбання землі, яку мають право виділити місцеві ради. Навантаження та рутинна робота не сприяють підвищенню обізнаності щодо змін у законодавчому засіданні, тому юридична підготовка потрібна не лише внутрішньо переміщеним особам, а й працівникам органів місцевого самоврядування, які працюють безпосередньо з ними [73].

На думку європейських експертів, обмежені суспільні проблеми можна вирішити за рахунок обмежених ресурсів за допомогою адміністративних і законодавчих заходів або перерозподілу наявних ресурсів між органами виконавчої влади, місцевими органами влади та НУО для кращого цільового призначення бюджету [35].

Стосовно житла експерти відзначають системні труднощі з наданням безкоштовного тимчасового житла ВПО, у тому числі побоювання місцевої влади, що це призведе до конфлікту, якщо житлові питання будуть вирішені виключно на користь ВПО (у вигляді гуртожитків чи іншого житла), між ВПО і місцевим населенням, оскільки житлова проблема залишається гострою для всіх верств населення [35]. Багатодітні сім'ї та матері-одиначки є найбільш уразливими групами ВПО, які стикаються з цими проблемами.

Зарубіжні джерела з питань іммігрантів пропонують більш гуманістичний індивідуальний підхід до соціальних проблем, чітко прив'язаний до більш гнучкої системи соціальних стандартів. Зокрема, мова йде про різні життєві сценарії замість менш класифікованих демографічних груп і категорій населення, про різні процедури відповідно до можливостей і ресурсів територій, які приймають біженців (біженців). Такий підхід дозволяє розглядати сільську місцевість України (90% загальної площі країни) як має

значний поселенський, економічний та екологічний потенціал для прийому внутрішньо переміщених осіб.

Зрозуміло, що державна політика розвитку села, його інженерного, соціального, виробничого та культурного забезпечення за всі роки аграрних перетворень не відповідала потребам аграрного сектору, потребам сільського населення та суспільства. Відсутність надійного транспортного сполучення ускладнює зв'язок між сільськими громадами та між містом і селом, підтримує просторову та соціальну ізоляцію сільського населення. Зменшення чисельності сільського населення призводить до знелюднення села та зменшення кількості сіл. Темпи такого скорочення з 2000 року вражають: в середньому щороку в Україні зникає близько 20 сіл. Частка нежитлових житлових будинків у сільській місцевості зараз становить понад 10% від загального житлового фонду. Зазвичай такі будинки потребують серйозного ремонту або капітального ремонту.

Проте земельний потенціал сільських територій для відселення представлений державними заповідниками та землями запасу, які не були приватизовані та розподілені серед сільського населення під час проведення земельної реформи в Україні. В даний час площа цих земель: заповідники - 2954,6 тис. га, держземельні запаси - 1066,8 тис. га. Найбільші площі заповідників і угідь запасу є у великих сільських населених пунктах з населенням понад 500 осіб [3, с. 42]. Нині понад 80 сільських територіальних громад Житомирської, Волинської, Львівської, Івано-Франківської та Черкаської областей мають землі запасу. В інших територіальних громадах цей показник коливається від 50 до 70%, що є значним потенціалом для розвитку села та сільського господарства. Близько 500 га таких земель у близько 23% сільських територіальних громад лише у двох областях – Волинській та Хмельницькій. Від 12% до 17% громади має понад 500 га земель запасу в семи областях (Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Одеській, Сумській, Черкаській та Чернігівській). Значна частина територіальних громад не має земель запасу у Запорізькій, Дніпропетровській, Полтавській, Івано-

Франківській, Тернопільській, Миколаївській, Харківській, Херсонській та Чернігівській областях.

Сільські райони також потенційно мають важливий просторовий ресурс для будівництва житла. Найбільша частка вільних площ під нове житлове будівництво в межах сільських населених пунктів спостерігається на заході України у Волинській області та в трьох південних областях – Миколаївській, Херсонській та Запорізькій [3, с. 43; 29].

Внутрішньо переміщені особи частіше обирають міські поселення, ніж сільські. Важливою перешкодою є економічні можливості сільських територій, які практично не мають можливостей працевлаштування та належної заробітної плати. Люди з різною професійною кваліфікацією, світоглядом, побутовими звичками, мовою стали економічним та соціально-культурним викликом для сільських громад. Ці обставини стають причиною свідомої побудови діалогу для порозуміння, пошуку спільного інтересу, об'єднання навколо спільних цінностей. У багатьох регіонах України місцевим громадам та мігрантам вдалося досягти взаєморозуміння та співпраці, про що свідчать численні позитивні історії переміщених осіб, які наведені нижче в емпіричних дослідженнях [3, с. 43].

Зовнішня підтримка громад та мігрантів значно полегшує розуміння та побудову стосунків у громадах. Наприклад, західноукраїнський офіс Міжнародного фонду «Відродження» підтримує іммігрантів у їхньому прагненні закріпитися в сільській місцевості Західної України. З цією метою розпочато спеціальний проект «Рівні можливості» для підтримки ініціатив щодо створення власного бізнесу в сільській місцевості. Проект пропонує практичні заняття з того, як розпочати власну справу на землі, пропонує кілька навчальних поїздок у села Волині, Тернополя, Івано-Франківська, Закарпаття та Львова, де створюються та успішно працюють фермери та малі агрофірми для обміну досвідом. і передача інноваційних рішень. Координатор Фонду імплементації мігрантів у сільські громади «Відродження» О. Дащаківська зазначає, що мігранти хочуть жити в містах. Проте, коли ми запровадили

програму «Рівні можливості» для розвитку сільського господарства, багато мігрантів зголосилися... жити в сільській місцевості, що приносить користь не лише сім'ям переселенців, а й місцевості, де вони залишаються. [3, с. 49].

На місцевому рівні в районах сільських рад, які надають притулок переселенцям, діють дві моделі: персональна реалізація сімей переселенців у сільських громадах та організоване групове переселення як окреме поселення в межах діючого сільського населеного пункту. Ці моделі є результатом спільних зусиль сільських громад та внутрішньо переміщених осіб [3, с. 49].

Навіть після закінчення конфлікту багато ВПО вважають за краще інтегруватися на новому місці проживання. Проблема внутрішньо переміщених осіб не є тимчасовою, успішні стратегії повинні включати заходи місцевої інтеграції. Більшість країн ВПО є країнами з низьким рівнем економічного розвитку; ресурси та можливості обмежуються відповіддю на короткострокові потреби мігрантів, не кажучи вже про довгострокові інвестиції. У цьому контексті важливо знати фактори соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах обмежених ресурсів. Внутрішньо переміщені особи мають навички та досвід, які можуть бути корисними для приймаючих громад і, якщо їх ефективно використовувати, можуть стати основою для успішної інтеграції.

Соціальний капітал є одним із чинників інтеграції в приймаючі спільноти, є джерелом соціальних зв'язків; його суть полягає в мережах і стосунках, які можуть забезпечити соціальну підтримку. Це може частково компенсувати нестачу інших ресурсів серед бідних і вразливих груп: це дає відчуття причетності, спонукає до активнішої взаємодії з місцевою громадою. Соціальний капітал як джерело соціальної підтримки є чинником здоров'я та загального благополуччя особистості. Важлива роль неформальних мереж у отриманні кредитів/позик, страхуванні, догляду за дітьми, пошуку роботи. Для успішної місцевої інтеграції внутрішньо

переміщених осіб важливо створити нові соціальні мережі та підтримувати соціальні зв'язки, які виникли до переселення.

Внутрішньо переміщені особи стали не лише суб'єктом допомоги, а й повноправними учасниками розробки державної політики щодо захисту прав і свобод мігрантів. Місцеві громади мають певний досвід у цій сфері. Проте існують певні труднощі з моніторингом та оцінкою потреб мігрантів. Потреби мігрантів фіксуються лише у вступній анкеті при першому зверненні до Міністерства праці та соціального захисту населення, тому місцеві органи влади не знають про ситуацію з потребами мігрантів та їх динаміку. Тому необхідно постійно контролювати та оцінювати потреби внутрішньо переміщених осіб спеціалістами.

Проблему працевлаштування внутрішньо переміщених осіб можна вирішити двома шляхами. Роботодавцям, які працевлаштовують внутрішньо переміщених осіб, надаються додаткові стимули у вигляді грошової компенсації заробітної плати, перепідготовки та перепідготовки. Або ВПО особисто наділені правом на безкоштовну перепідготовку, спеціалізацію, навчання, що суттєво впливає на зниження рівня безробіття серед них.

Актуальним питанням для місцевої влади залишається інтеграція та адаптація ВПО у приймаючій громаді. Критерієм їх адаптації є соціальний спокій, соціальний спокій [3, с. 49].

Інформаційне забезпечення соціального захисту потребує створення системи соціального моніторингу та на її основі формулювання рекомендацій щодо запобігання (мінімізації) соціальних загроз. Статистична звітність щодо соціальної спрямованості потребує вдосконалення відповідно до вимог міжнародних стандартів та критеріїв соціального забезпечення.

Наукове забезпечення розвитку соціального захисту потребує використання в практиці державного управління результатів досліджень соціального забезпечення, розробки конкурентних стратегій (концепцій), програм соціального забезпечення, розробки методів оцінки соціального забезпечення [74, с. 157].

Поява внутрішньо переміщених осіб підкреслила необхідність надання правової допомоги та розширення структури та функцій соціальних служб, впровадження нових видів і форм, методів, технологій соціальної роботи з надання соціальних послуг, підвищення гнучкості державних соціальних інститутів та координації їхньої діяльності, діяльності з волонтерами та міжнародними організаціями. Зростає кількість скарг ВПО на різні правозахисні організації [1; 10, с. 230].

Міжнародні експерти також радять Україні узгодити положення Кримінального та Кримінально-процесуального кодексу з вимогами міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права. Парламентська асамблея Ради Європи закликала українську владу полегшити повсякденне життя внутрішньо переміщених осіб, полегшивши їм доступ до правосуддя шляхом належного обладнання та використання судів на підконтрольних уряду територіях, до яких передано юрисдикцію на непідконтрольних територіях. Ефективний доступ до правосуддя також є важливим інструментом для компенсації їм усієї шкоди. Це також засіб, за допомогою якого винних у міжнародних злочинах можна притягнути до відповідальності за свої дії.

На думку європейських експертів, ратифікація надасть міжнародну підтримку у розробці національного законодавства та створенні умов для переслідування воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людства. У той же час стандарти правосуддя відповідатимуть принципам справедливого, ефективного та незалежного трибуналу, оскільки розслідування злочинів, судові розгляди та працівники судових органів самі встановлюють стандарти справедливості щодо тяжких злочинів. Розслідування та судове переслідування є частиною загальних зусиль, спрямованих на припинення геноциду, злочинів проти людства та військових злочинів, факти яких є найбільш поширеними. Наразі Міжнародний кримінальний суд переслідував високопоставлених осіб, які вчинили насильство, виніс перші вироки та відшкодував тисячам жертв. Співвідношення між міжнародним правом і національним правом спрощує

процес прийняття рішень національними судами на основі двох аспектів: рішення, прийняті національними судами, стосуються практики міжнародних судів; у деяких випадках правосуддя здійснюється відповідно до міжнародного, а не національного права [35].

Таким чином, світова та вітчизняна практика соціального захисту внутрішньо переміщених осіб свідчить про те, що реалії сфери соціального захисту внутрішньо переміщених осіб досить широкі, що охоплюють усі вікові групи, соціальні групи та вирішують усі життєві проблеми (від побутових до соціокультурних). Кожна така група матиме свої проблеми та ризики, які необхідно враховувати при здійсненні соціального захисту.

У той же час потенціал приймаючих територій дуже різний, і якщо більш соціально активні та успішні ВПО обирають столицю чи великі міста з розвиненим ринком праці, їхні шляхи адаптації та соціальної загрози їхньому життю відрізняються від способів ВПО, які вибирають для поселення в сільській місцевості, місцевості мають потенціал для розміщення громад, але вони також потребують більшої підтримки в поселенні та спілкуванні в нових місцях проживання.

Потенціал сільської місцевості та сільських громад характеризується як позитивними, так і негативними тенденціями. З одного боку, сільські райони зазнали великих втрат і руйнувань (зменшення можливостей працевлаштування, погіршення соціально-економічних та екологічних умов, погана технічна інфраструктура тощо); просторова та соціальна ізоляваність сільських громад ускладнює адаптацію до мінливих умов економічного та політичного життя, обмежує можливості подолання бідності. З іншого боку, сільське населення має усталені традиції колективізму, відкрите до спілкування, готове співчувати та підтримувати нужденних, створюючи комфортнішу атмосферу та соціально-психологічні умови для адаптації переміщених осіб. Місцеві органи влади не мають достатньо ресурсів, щоб допомогти мігрантам знайти шлях у сільській місцевості. Найбільш активно вони допомагають їм у тих сферах, де зусилля державних органів поєднуються

з громадською, волонтерською, благодійною діяльністю та залученням донорів та проектів технічної допомоги. Необхідно розвивати мережу соціальних служб для ВПО.

У контексті соціальної інтеграції найбільш уразливими є внутрішньо переміщені особи, які віддають перевагу зв'язкам у найближчому оточенні (сім'я, друзі). Побудова «єдиних» соціальних мереж ВПО у приймаючих спільнотах є пріоритетом успішної соціальної інтеграції. Важливо забезпечити: участь внутрішньо переміщених осіб у плануванні та управлінні відповідними програмами, особливо на муніципальному рівні; інформування ВПО та приймаючих громад про можливості участі в таких програмах та заохочення їх приймати зважені рішення.

Внутрішньо переміщеним особам необхідно надати право балотуватися на місцевих виборах. Зараз необхідно посилити вплив цієї категорії людей на розвиток територіальних громад. Цей конфлікт щодо неможливості висунути власного кандидата порушує виборче право людини та впливає на реалізацію адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб у певній адміністративно-територіальній одиниці. ст. 30 Закону України «Про місцеві вибори».

Незважаючи на успіх багатьох проектів громадських організацій у сфері ресоціалізації внутрішньо переміщених осіб, їх функціонування є лише додатковим компонентом у системі державного соціального захисту населення, що підкреслює необхідність оптимізації роботи державних служб.

Таким чином, розподіл напрямів удосконалення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб на економічні, правові, соціальні є досить умовним, оскільки всі ці складові взаємопов'язані: держава, наприклад, регулює нормативи фінансування окремих форм соціального захисту; Удосконалення вітчизняного законодавства відповідно до європейських вимог забезпечує більшу міжнародну складову у здійсненні соціально-правового захисту цих осіб.

3.2. Удосконалення фінансового регулювання питань соціального захисту внутрішньо переміщених осіб

Більшість зареєстрованих ВПО з Луганської та Донецької влади - пенсійного віку. Ці люди вразливіші за працездатне населення, тому потребують особливого захисту. Законом України «Про пенсійне страхування» визначено, що громадяни України мають право на державне пенсійне страхування за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках. При цьому іноземці та особи без громадянства, які проживають в Україні, мають право на пенсію так само, як і громадяни України на умовах, встановлених законом або міжурядовими угодами [10; 12]. Крім того, Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (стаття 8) закріплено, що право на отримання пенсій та соціальних послуг за солідарною системою мають: громадяни України, які застраховані згідно з цим Законом та досягли певного пенсійного віку. Вік згідно з цим Законом, чи визнані вони в установленому законом порядку інвалідами та чи мають стаж, необхідний для визначення відповідного виду пенсії, а у разі смерті цих осіб - членів їх сімей; особи, яким до дня набрання чинності цим Законом призначено пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» або призначено пенсію згідно з іншим законодавством, але мали право на пенсію згідно із Законом України «Про пенсійне забезпечення» - за умови, що вони не отримують пенсію з інших джерел, а також у випадках, передбачених цим Законом, - члени їх сімей.

Наразі існують певні правові проблеми з пенсійним забезпеченням ВПО. Для вирішення цього питання у Верховній Раді зареєстровано Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо права на призначення пенсії певним категоріям громадян», який має на меті врегулювати становище з виплатою пенсій ВПО та громадянам, які проживають у непідконтрольних територіях. Законопроект передбачає, зокрема:

- знімає трирічне обмеження на можливість отримання незатребуваної пенсії та встановлює особливий порядок отримання пенсії тим, хто залишається на непідконтрольній території;

- скасування обов'язку надання паперових документів для осіб, які були змушені залишити місце проживання через форс-мажорні обставини або порушення прав людини.

Пропонується доповнити та змінити статтю Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»:

- ст. 44 пенсійний фонд не може відмовити у видачі пенсій, якщо документи неможливо перевірити;

- ст. 40 розрахунок проводиться на підставі даних, наявних у реєстрі застрахованих осіб;

- ст. 9 визначено право та механізм отримання пенсій особам, які проживають у населених пунктах, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють своїх повноважень, та в населених пунктах, розташованих у місці зіткнення під час проведення антитерористичної операції.

Загалом, необхідно усунути бар'єри, які заважають громадянам України мати рівний доступ до пенсії, незалежно від місця їх проживання чи реєстрації як ВПО. В цьому випадку:

- усунення залежності пенсійних виплат від реєстрації ВПО;

- схвалити законопроекти, які дозволять жителям непідконтрольних територій отримувати пенсії без реєстрації як внутрішньо переміщені особи (пенсії можна отримувати в українських банках на підконтрольній державі території);

- продовження виплати пенсій всім особам незалежно від місця їх проживання;

- надання доступу до пенсії особам, які не можуть покинути взагалі непідконтрольну Уряду територію, шляхом запровадження нотаріально засвідченої довіреності, яка дасть можливість родичам у майбутньому отримувати персональну пенсію.

Зміни до законів України: «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про пенсійне страхування звільнених та деяких інших осіб», «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» покликані вирішити проблеми з отриманням пенсій. Прийняття законопроекту № 6692 «Про внесення змін до деяких законів України щодо права на отримання пенсій для окремих категорій громадян» дає можливість створити рівні умови доступу до пенсії для всіх громадян.

Для надання соціальної підтримки сім'ям (особам) внутрішньо переміщених осіб Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття вартості проживання, у тому числі житлово-комунальних послуг». У державному бюджеті України на 2016-2020 роки виділено кошти [58].

З 2017 року уряд утримав збільшив розмір цієї допомоги окремим категоріям громадян, зокрема:

1. З липня 2017 року: для дітей-інвалідів з числа внутрішньо переміщених осіб: встановлено на рівні виживання для осіб, які втратили працездатність, 1312 грн. (було 884 грн.); Воїни-ВПО, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України та беруть безпосередню участь у антитерористичній операції безпосередньо в зонах АТО, та члени їхніх сімей, незалежно від місця проживання, мають право на матеріальну допомогу.

2. З вересня 2017 року: інваліди I групи та діти-інваліди до 130% для осіб, які втратили працездатність (1705,6 грн., з 1 грудня 2017 р. – 1784,9 грн.); інвалідів II групи до 115% для осіб, які втратили працездатність (1508,8 грн., з 1 грудня 2017 р. – 1578,9 грн.); максимальний розмір загальної суми матеріальної допомоги, що виплачується сім'ї, до якої входять інваліди або діти-інваліди, до 3400 грн. Крім того, Постановою Кабінету Міністрів України розширене коло ВПО, які мають право на фінансову допомогу, збільшивши граничну суму коштів, доступних членам сімей ВПО на депозитному банківському рахунку. [61].

3. З січня 2018 року: для дітей та осіб, які отримують пенсію – до 1000 грн.; максимальний розмір такої допомоги, що виплачується сім'ї, - до 3000 гривень і до 5000 гривень для багатодітних сімей [59].

У 2017 році матеріальну допомогу отримали в середньому 169 437 сімей переселенців, обсяг фінансування склав 2 798,9 млн грн.

Серед основних проблем та перешкод для працевлаштування ВПО у приймаючих громадах: відсутність вакансій; невідповідність професійної кваліфікації іммігрантів потребам ринку праці в новому місці проживання; відсутність житла; страх роботодавців, що працівник не залишиться на роботі; невизначеність щодо напряму можливої перепідготовки внутрішньо переміщених осіб; відсутність належної державної підтримки роботодавців, яка могла б сприяти працевлаштуванню внутрішньо переміщених осіб. До цього слід додати небажання ВПО знайти вільні вакансії через фінансові чинники: вакансії пропонують низький рівень заробітної плати, що не відповідає очікуванням і потребам ВПО [3].

Аналіз попиту ВПО показує, що найактуальнішим питанням для них, іноді навіть більше, ніж житло та соціальний захист, є працевлаштування. Питання регулювання ринку праці також є економічною складовою покращення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Вимушена міграція посилює напруженість на ринку праці, житла, погіршує соціальні та кримінальні умови. Проте зростання працездатного населення створює сприятливі умови для подолання структурних диспропорцій на ринку праці, покращення демографічної кон'юнктури, але це можливо за умови ефективної державної політики щодо підготовки на всіх рівнях до прийому, розміщення та розміщення вимушених мігрантів [3].

Найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб зосереджена в Дніпрі, Харкові, Запоріжжі, Полтаві та Києві. Збільшення кількості безробітних відбувалося одночасно зі зменшенням кількості вакансій, що виражається у збільшенні навантаження вакансій. Ця тенденція пояснюється не лише розподілом ВПО у цих регіонах, а й погіршенням загальної економічної

ситуації загалом, зниженням можливостей та економічних стимулів для створення нових робочих місць. Негативними характеристиками місцевих ринків праці є не лише масштаби безробіття, а й характеристики ступеня стабільності безробіття.

Одним із напрямків соціалізації та працевлаштування є профорієнтаційна діяльність, яку здійснює Державна служба зайнятості України: профорієнтаційні послуги, професійне навчання, підбір вакансій та участь у тимчасових роботах.

На думку експертів, головною проблемою сьогодні є відсутність економічних стимулів для розширення виробництва. Першочерговим завданням місцевих ринків праці, де зосереджена переважна більшість ВПО, є не лише забезпечення робочими місцями чи соціальним забезпеченням, а й створення умов для активізації їхнього економічного потенціалу та використання людського потенціалу. Акцент може бути на створенні умов для розвитку малого бізнесу, інноваційних виробництв тощо. [3].

Існує цілеспрямований підхід для громад, які найбільше постраждали від посилення конкуренції за робочі місця, особливо тих, хто на даний момент є безробітним і неповно зайнятим, щоб уникнути погіршення відносин між ВПО і приймаючими громадами. У цьому контексті рекомендується: 1) реагувати на правові та інформаційні бар'єри для працевлаштування; 2) реформування існуючих програм ринку праці для перетворення їх у робочу програму реагування на кризу, яка ефективно та ефективно допомагає ВПО у приймаючих громадах.

На думку експертів, хаотичне переміщення внутрішньо переміщених осіб в Україні не призвело до суттєвого погіршення структурних характеристик ринку праці. Структурне безробіття в усіх регіонах нагромадження ВПО має тенденцію до зниження, а це означає, що погіршення ситуації на регіональних ринках має не структурний, а циклічний характер. Тому, окрім заходів щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації внутрішньо переміщених осіб,

потребує розробки механізму активізації економічної діяльності, створення нових робочих місць та розвитку підприємництва [3].

Сприяння підприємницьким ініціативам та самозайнятості через професійне навчання та створення бізнес-інкубаторів стало однією з найефективніших довгострокових ініціатив щодо допомоги внутрішньо переміщеним особам. Цю сферу діяльності розвиває громадянське суспільство. Громадські організації, які вже пов'язані з міжнародними фондами та донорами, пропонують підприємцям безкоштовні курси з підприємництва та підвищують їх мотивацію до відкриття власного бізнесу. Таке навчання провела громадська організація, яка також роздає міні-стартап-гранти ООН.

МБФ «Карітас Україна» надає гранти на розвиток малого бізнесу під час ВПО у Харківській, Донецькій, Дніпропетровській та Запорізькій областях. Серед сфер діяльності майбутніх бізнесменів найпоширенішими були тваринництво, обслуговування та сільське господарство; 10% хотіли працювати у сфері дизайну та рукоділля, і стільки ж бажаючих хотіли б працювати у сфері харчування [3].

Міжнародний фонд «Відродження» спільно з ГО «Клуб ділових людей» (Львів) у Львові, Одесі, Харкові та Києві впроваджує програму підтримки малого бізнесу та самозайнятості внутрішньо переміщених осіб «Новий відлік»: після бізнес-тренінгу профінансовано 60 компаній - проекти (на суму 1 млн. грн.), запропоновані ВПО. Проект надавав комерційні консультації та юридичну підтримку стартапам, щоб довести бізнес до точки прибутковості.

У рамках проекту ЄС «Центр адаптації внутрішньо переміщених осіб та підприємців з АТО та Криму у Вінницькій області», метою якого є сприяння економічній активності між внутрішньо переміщеними особами та приймаючими громадами, Українська асоціація приватних інвесторів України для інвестиційного діалогу реалізує програму сприяння переселенню з конфліктних зон та підтримки бізнес-мігрантів.

Механізмом боротьби з трудовою міграцією ВПО має стати запровадження регіональних програм підтримки компаній, які вимушені

залишити райони та території де відбуваються військові дії. Першу з таких програм започатковано у Вінницькій області за ініціативи Асоціації приватних інвесторів України спільно з Вінницькою торгово-промисловою палатою та Департаментом регіонального економічного розвитку облдержадміністрації. Програма передбачає підтримку переміщення 36 компаній із конфліктних зон, що веде до планів створення близько 700 нових робочих місць у Вінницькій області. Програма пропонує можливість отримання вигідних кредитів, допомогу у налагодженні контактів з регіональними компаніями, інвесторами та державою, консультативну підтримку у підготовці та реалізації бізнес-планів інвестиційних проектів.

На Херсонщині ГО «Вектор розвитку» у партнерстві зі Службою зайнятості та за фінансової підтримки Міжнародної організації з міграції реалізувала програму стабілізаційної підтримки ВПО та місцевих громад в Україні з метою навчання ВПО основам приватного бізнесу та підприємницького мислення, надання грантів на розвиток самозайнятості [3].

Серед типових причин відмови у працевлаштуванні роботодавці називають: відсутність вакансій, небажання брати на роботу людину із зони АТО, невідповідність критеріям працевлаштування, відсутність досвіду роботи.

Найбільш системна проблема працевлаштування мігрантів вирішується в тих компаніях, які мають об'єкти (філії) або ділові контакти з компаніями конфліктного регіону. Для роботодавця таке працевлаштування є результатом не лише гуманітарних мотивів, а й економічної доцільності – на роботу беруться вже кваліфіковані фахівці з необхідним професійним досвідом, які знають основи організаційної культури компанії.

Позитивною складовою працевлаштування ВПО для роботодавців є можливість залучення більш мотивованих працівників з необхідним рівнем професійної освіти. Негативними рисами процесу роботодавці називають додаткові проблеми, які виникають при працевлаштуванні мігрантів: відсутність документів і статусу мігранта у більшості шукачів роботи, відсутність елементарних соціальних умов (житла, одягу, медичних послуг), що

ускладнює процес адаптації, нових робочих місць і негативно впливає на продуктивність праці.

Відсутність необхідної інформації про національні програми підтримки працевлаштування внутрішньо переміщених осіб та систематичне поширення інформації про проблеми мігрантів у ЗМІ та Інтернеті знижують ефективність співпраці бізнесу та органів державної влади. Учасники експертних опитувань відзначають недостатню поінформованість роботодавців щодо положень державної програми відшкодування заробітної плати роботодавцям внутрішньо переміщених осіб, їх скептицизм щодо цього. Ми оцінюємо роботу волонтерських організацій та громад в цілому як конструктивну.

Адаптація мігрантів має відбуватися у співпраці з приймаючими громадами, місцевою владою та державою. Успіх цього процесу залежить від залучення органів влади, громадських об'єднань та місцевого населення. Основою реалізації політики підтримки, розселення та сприяння адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб має стати «соціальна мобілізація», тобто формування громадських об'єднань, орієнтованих на самоврядування у вирішенні життєво важливих для членів громади завдань. Це стає особливо важливим у контексті інтенсифікації процесів децентралізації.

Основою реалізації політики підтримки, розселення та сприяння адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб має стати «соціальна мобілізація», тобто формування громадських об'єднань, орієнтованих на самоврядування у вирішенні життєво важливих для членів громади завдань. Надання місцевим громадам можливостей визначати соціальні проблеми, посилення їх здатності організовувати, планувати та брати участь у прийнятті рішень щодо проектів, які є критично важливими для громади та їх реалізації, призведе до ініціативи та активізації участі у вирішенні місцевих соціальних проблем, підвищення відповідальності та соціальна згуртованість, що є важливим у реформуванні соціальної сфери.

Соціальна мобілізація має здійснюватися як добровільна участь місцевих жителів у громадських об'єднаннях (самоорганізаторах, громадських

організаціях, некомерційних кооперативах) для реалізації місцевих ініціатив та проектів, які сприятимуть посиленню соціальної активності та соціальної відповідальності у сфері. Основними принципами соціальної мобілізації є:

- виявлення проблем - допомога у визначенні реальних локальних (групових та регіональних) проблем та інтересів людей, замість нав'язування їм свого бачення;

- підтримка місцевих ініціатив - сприяти виявленню та консолідації ініціатив місцевого населення депресивних регіонів, а не вирішенню проблем;

- децентралізація – сприяти налагодженню діалогу між громадськими організаціями та місцевою владою, ефективному розподілу компетенції, функцій та відповідальності, а не протистояння між населенням та владою;

- територіальна громада - сприяють розвитку навичок самоорганізації та самоуправління у вирішенні проблем, замість того, щоб орієнтуватися на очікування адміністративних рішень;

- сталий розвиток - сприяти реалізації тих проектів, які більше орієнтовані на задоволення соціальних потреб та модернізацію соціальної інфраструктури, будівництво соціального житла.

Незважаючи на успіх більшості державних і приватних ініціатив, за загальною оцінкою ефективності організації допомоги мігрантам, їх діяльність носить епізодичний характер, діє окремо та ситуативно. Представники волонтерських центрів погано спілкуються з державними службами, зв'язуються та координують роботу з іншими волонтерськими групами.

Таким чином, бар'єри для рівного доступу громадян України до пенсій, незалежно від місця проживання чи реєстрації внутрішньо переміщених осіб, досі не знято. При вирішенні цієї проблеми, на нашу думку, слід враховувати: продовження виплати пенсій всім особам незалежно від місця проживання; усунення залежності пенсійних виплат від реєстрації ВПО; прийняття законів, які дозволять населенню непідконтрольної уряду території отримувати пенсії без реєстрації як внутрішньо переміщені особи, які можуть отримувати пенсії в українських банках на підконтрольній уряду території; надання доступу до

пенсії особам, які не можуть покинути взагалі непідконтрольну державі територію, шляхом запровадження нотаріально засвідченої довіреності, щоб у майбутньому родичі могли отримувати персональну пенсію.

Першочерговим завданням місцевих ринків праці, де зосереджена переважна більшість ВПО, є не лише забезпечення робочими місцями чи соціальним забезпеченням, а й створення умов для активізації їхнього економічного потенціалу та використання людського потенціалу. Акцент може бути зроблений на створенні умов для розвитку малого бізнесу, інноваційних виробництв, професійного навчання тощо.

Одним із напрямків соціалізації та працевлаштування є профорієнтаційна діяльність: профорієнтаційні послуги, професійне навчання, підбір вакансій та участь у тимчасових роботах. Необхідно розширити доступ громадян до інформації про національні програми підтримки зайнятості внутрішньо переміщених осіб.

Висновки до розділу 3

Розкрито соціальні та фінансові аспекти підвищення ефективності соціального захисту ВПО в Україні. Бар'єри для рівного доступу громадян України до пенсій, незалежно від місця проживання чи реєстрації внутрішньо переміщеного населення, досі не знято. Для вирішення цієї проблеми, на нашу думку, необхідно враховувати: продовження виплати пенсій всім особам незалежно від місця їх проживання; усунення залежності пенсійних виплат від реєстрації ВПО; прийняття законів, які дозволять населенню непідконтрольної уряду території отримувати пенсії без реєстрації як внутрішньо переміщені особи, які можуть отримувати пенсії в українських банках на підконтрольній уряду території; надання доступу до пенсій особам, які не можуть покинути взагалі непідконтрольну державі територію, шляхом запровадження нотаріально засвідченої довіреності, щоб у майбутньому родичі могли отримувати персональну пенсію.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі вдалося досягти мети, яка полягає в дослідженні існуючої системи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні, виявленні недоліків цієї системи та розробці рекомендацій щодо її вдосконалення. За результатами дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Досліджено поняття «внутрішньо переміщені особи» у вимірі сучасного державного управління. Зазначалося, що зараз в Україні розробляється законодавство про внутрішньо переміщених осіб. По всій країні прийнято необхідне законодавство, створено Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб як координуючий центральний орган виконавчої влади, реєструються внутрішньо переміщені особи та їм надається соціальна допомога тощо.

Внутрішньо переміщеними особами в Україні є особи, які мають право на проживання в Україні, але змінили місце проживання з поважних причин з метою уникнення наслідків збройного конфлікту та тимчасової окупації окремих територій України, охорони здоров'я та захисту прав та інтересів. Термін «внутрішньо переміщена особа» краще описує категорію осіб, які змінили місце проживання з незалежних від них причин, оскільки сам термін «вимушений» пояснює наявність проблем як логічний наслідок події.

2. Проаналізовано міжнародний досвід соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та можливості його використання в Україні. Міжнародне право з цього питання має міцну основу у вигляді: Статуту Міжнародної організації у справах біженців 1948 року; Конвенція проти захисту цивільного населення під час війни (1949 р.); Конвенція про біженців 1951 року; Конвенція про статус осіб без громадянства (1954 р.); Європейська угода про безвізовий режим для біженців, прийнята в 1959 році; Протокол про біженців 1966 року; Декларація ООН про територіальний притулок (1967); Конвенція Організації африканської єдності (1969 р.); Європейська угода про передачу

відповідальності біженців (1980). Держави-учасниці міжнародних договорів з прав людини зобов'язуються поважати ці стандарти та поважати права людини та основні свободи. Деякі джерела міжнародного права біженців збігаються з джерелами міжнародного права прав людини. Держави, які приєдналися до міжнародного договору, зобов'язуються виконувати ці зобов'язання щодо всіх осіб, які перебувають під їх юрисдикцією.

Особливістю правового статусу біженців є те, що біженці мають основні права людини, які поширюються на всіх (громадян, іноземців, осіб без громадянства, біженців, шукачів притулку, які проживають на території країни на законних або нелегальних підставах) і мають універсальний характер. З іншого боку, біженці користуються власними правами та привілеями, якими вони користуються згідно з універсальними та регіональними міжнародними договорами, що регулюють правовий статус біженців.

3. Визначено основні права внутрішньо переміщених осіб та основні положення правового регулювання їх соціального захисту в Україні. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб в Україні – це система соціально-правових відносин щодо управління соціальними ризиками з метою ліквідації їх наслідків та забезпечення гідного рівня життя. Система соціального захисту (СЗЗ) поєднує види соціального захисту, такі як соціальна допомога, соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальні послуги.

Внутрішньо переміщеним особам гарантується право на користування правами і свободами громадян України. Права внутрішньо переміщених осіб можна поділити на певні сфери, найважливішою з яких є соціальна. Внутрішньо переміщені особи можуть придбати житло за механізмом 50-50, коли держава платить 50 відсотків, або отримати вигідний кредит у розмірі 7% на рік на вирішення питання з житлом.

Зареєстровані ВПО мають право на працевлаштування, пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні послуги та освіту. Крім того, особи мають: пенсійний вік, інваліди, діти-інваліди мають право на соціальне обслуговування відповідно до законодавства

України; особи, які звільнилися (припинили інший вид трудової діяльності), мають право зареєструватися як безробітні та отримувати допомогу по безробіттю, соціальні та інші послуги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття відповідно до законодавства; мають право на надання технічних та інших засобів реабілітації, на реабілітаційні послуги відповідно до законодавства місця проживання; мають право продовжувати здобувати певний рівень освіти в інших регіонах України за рахунок державного бюджету або інших джерел фінансування. Закон також гарантує внутрішньо переміщеним особам, виключно громадянам України, конституційне право голосу на виборах і референдумах. Водночас ВПО не можуть брати участь у місцевих виборах. Значно зменшується вплив цієї категорії людей на розвиток територіальних громад.

Внутрішньо переміщеним особам гарантується виплата раніше призначених виплат, зокрема: страхові виплати застрахованим особам за рахунок коштів Фонду соціального страхування України. Важливим у новій соціальній реальності ВПО була їхня здатність отримувати всю необхідну інформацію, адміністративні послуги та відстоювати свої інтереси в суді. Існують правові гарантії особи на доступ до інформації, право внутрішньо переміщених осіб на всі види безоплатної вторинної правової допомоги та інші права.

4. Розпорядчою діяльністю органів виконавчої влади України щодо внутрішньо переміщених осіб є прийняття підзаконних актів, спрямованих на виконання законів України та правових актів Президента України. Соціальним захистом внутрішньо переміщених осіб займаються органи державної влади: реєстрація, створення та ведення єдиної бази даних, надання адресної допомоги, переселення, соціальний захист, реєстрація місця проживання, працевлаштування внутрішньо переміщених осіб в Україні тощо.

5. Розкрито соціальні та фінансові аспекти підвищення ефективності соціального захисту ВПО в Україні. Бар'єри для рівного доступу громадян України до пенсій, незалежно від місця проживання чи реєстрації внутрішньо

переміщеного населення, досі не знято. Для вирішення цієї проблеми, на нашу думку, необхідно враховувати: продовження виплати пенсій всім особам незалежно від місця їх проживання; усунення залежності пенсійних виплат від реєстрації ВПО; прийняття законів, які дозволять населенню непідконтрольної уряду території отримувати пенсії без реєстрації як внутрішньо переміщені особи, які можуть отримувати пенсії в українських банках на підконтрольній уряду території; надання доступу до пенсій особам, які не можуть покинути взагалі непідконтрольну державі територію, шляхом запровадження нотаріально засвідченої довіреності, щоб у майбутньому родичі могли отримувати персональну пенсію.

Першочерговим завданням місцевих ринків праці, де зосереджена переважна більшість ВПО, є не лише забезпечення робочими місцями чи соціальним забезпеченням, а й створення умов для активізації їхнього економічного потенціалу та використання людського потенціалу. Акцент може бути зроблений на створенні умов для розвитку малого бізнесу, інноваційних виробництв, самозайнятості, професійного навчання, створення бізнес-інкубаторів тощо.

Одним із напрямків соціалізації та працевлаштування є профорієнтаційна діяльність, яку здійснює Державна служба зайнятості України: профорієнтаційні послуги, професійне навчання, підбір вакансій та участь у тимчасових роботах. Необхідно розширити доступ громадян до інформації про національні програми підтримки зайнятості внутрішньо переміщених осіб.

Основою реалізації політики підтримки, розселення та сприяння адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб має бути «соціальна мобілізація», тобто формування громадських об'єднань, орієнтованих на самоврядування у вирішенні життєво важливих для членів громади завдань; ресоціалізація та адаптація в умовах взаємодії з приймаючими громадами, органами місцевого самоврядування, місцевими органами державної виконавчої влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалова О. І. Особливості визначення прав біженців в міжнародному законодавстві / О. І. Безпалова // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний ун-т ; за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. – Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2017. – С. 10 – 19.
2. Буткевич В. Г. Поняття, функції та принципи міжнародного захисту прав людини та основних свобод / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній // Міжнародне право. Основні галузі. – Київ : Либідь, 2004. – 816 с.
3. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наук. доповідь / за ред. О. М. Балакіревої ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Київ, 2016. – 140 с.
4. Декларація ООН про територіальний притулок. – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_316.
5. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : постанова Кабінету Міністрів України від 8 черв. 2016 р. № 365. – URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF>.
6. Джевіцкі К. Європейська система захисту прав людини / К. Джевіцкі. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. – 98 с.
7. Європейська угода про передачу відповідальності за біженців (ETS № 107). – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_306.
8. Європейська угода про скасування віз для біженців (ETS № 31). – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_311.
9. Загальна декларація прав людини : прийнята 10 груд. 1948 р. – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

10. Захист прав внутрішньо переміщених осіб : моногр. / за заг. ред. : О. Я. Рогача; М. В. Савчина; М. В. Менджул. – Ужгород : РІК-У, 2018. – 268 с.
11. Иванов Д. В. Правовой статус лиц, ищущих убежище, в современном международном праве / Д. В. Иванов, Н. А. Бобринский. – Москва : Статут, 2009. – 301 с.
12. Карабін Т. О Повноваження владних суб'єктів щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб / Т. О. Карабін // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний ун-т ; за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. – Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2017. – С. 25 – 28.
13. Козинець І. Г. Про співвідношення понять «біженці» та «особи, переміщені всередині країни» / І. Г. Козинець // Держава і право. – 2009. – Вип. 45. – С. 213 – 219.
14. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Женева, 1949 р.). – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
15. Конвенція про статус апатридів (Дата підписання: 28 верес. 1954 р.; дата приєднання: 11 січ. 2013 р.; дата набрання чинності для України: 23 черв. 2013 р.). – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_232.
16. Конвенція про статус біженців (1951 р.). – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011.
17. Конвенція про статус біженців : міжнародний документ від 28 лип. 1951 р. [Електронний ресурс]. – URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_011.
18. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085.
19. Конвенція щодо конкретних аспектів проблем біженців в Африці (1969 р.). – URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Конвенція_щодо_конкретних_аспектів_проблем_біженців_в_Африці.

20. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : із змінами [Електронний ресурс]. – URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

21. Котляр О. І. Інститут захисту прав біженців у системі міжнародно-правового захисту прав людини / О. І. Котляр // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський нац. ун-т ; за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. – Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2017. – С. 46 – 54.

22. Лук'яненко Ж. В. Проблемні питання реалізації прав мешканців територій, що зазнали негативних наслідків конфлікту на сході України / Ж. В. Лук'яненко // Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції : матер. міжнар. круглого столу (27 жовт. 2016 р.). – Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016.

23. Лушпієнко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні / Ю. Лушпієнко. – URL : <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2017/2/37.pdf>.

24. Менджул М. В. Поняття «внутрішньо переміщена особа»: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн / М. В. Менджул, Ю. С. Паніна // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 4. – С. 293 – 297.

25. Михайловський В. І. Місце омбудсмана в забезпечення адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб / В. І. Михайловський // Наук. вісник публічного та приватного права. – 2017. – № 2. – С. 162 – 165.

26. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту : підруч. для ВУЗів / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин. – Київ : Промені, 2010. – 722 с.

27. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

28. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

29. Найда І. В. Удосконалення норм житлового законодавства щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні / І. В. Найда // Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (20 квіт. 2017 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний ун-т ; за заг. ред. О. Я. Рогача, Я. В. Лазура, М. В. Менджул. – Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2017. – С. 96 – 105 с.

30. Питання соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції : розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 черв. 2014 р. № 588-р. – URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/588-2014-p>.

31. Пікало А. Організаційно-функціональні основи публічного управління в сфері соціального захисту внутрішньо-переміщених осіб в Україні / А. Пікало // Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації: Матеріали 9-ї Наук.-практ. Інтернет-конф. – Дніпро, 20-21.11.2021: тези доповідей (Том 2) С. 72-74.

32. Положення про Відділ з питань дотримання прав внутрішньо переміщених осіб Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 15 верес. 2015 р. – URL : http://www.ombudsman.gov.ua/files/documents/Kadry/pologenia/Pologenna_pro_viddil_vnutr_peremicshenyh_osib.pdf.

33. Положення про Міністерство освіти і науки України : затверджене Указом Президента України від 25 квіт. 2013 р. № 240/2013. – URL : <http://mon.gov.ua/about/departamenti/departament-vishhoyi-osviti.html>.

34. Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». – URL : <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-do-verhovnoyi-radi-ukrayini-pr-49726>.

35. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду

України від 12 квіт. 2017 р. № 6-15цс17. – URL : <https://sudpraktika.wordpress.com/цивільне-право-2/стаття-313-право-на-свободу-пересування/постанова-№-6-15цс17-від-12-04-2017-року/>.

36. Права біженців та внутрішньо переміщених осіб: кращі європейські практики та шляхи імплементації. – Братислава, 2018. – URL : www.aprnu.kharkiv.org/Doc/20_09_2018.pdf.

37. Про адміністративні послуги : закон України від 6 верес. 2012 р. № 5203-VI (редакція від 4 жовт. 2015 р.). – URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.

38. Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю : указ Президента України від 3 груд. 2015 р. № 678/2015. – URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/678/2015>.

39. Про безоплатну правову допомогу : закон України від 2 черв. 2011 р. № 3460-VI. – URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

40. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : закон України від 8 лип. 2011 р. № 3671-VI // Відом. Верховн. Ради України. – 2012. – № 16. – Ст. 146.

41. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантій дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : закон України від 24 груд. 2015 р. № 921-VIII. – URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/921-viii>.

42. Про внесення змін до статті 4 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» щодо реалізації державних житлових програм : закон України від 16 берез. 2017 р. № 1954-VIII. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1954-19>.

43. Про додаткові заходи щодо посилення охорони здоров'я та поліпшення матеріального становища населення, яке проживає на території, що зазнала радіоактивного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС

: постанова Ради Міністрів Української РСР від 14 груд. 1989 р. № 315. – URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/315-89-п>.

44. Про забезпечення відшкодування витрат, пов'язаних з тимчасовим проживанням інвалідів у санаторіях та інших громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 квіт. 2015 р. № 382-р. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/382-2015-р>.

45. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII // Відом. Верховн. Ради України. – 2015. – № 1. – Ст. 1.

46. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : закон України від 15 квіт. 2014 р. № 1207-VII // Відом. Верховн. Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 892.

47. Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб : закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706. – URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

48. Про забезпечення тимчасового проживання сімей, які переселилися з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя : постанова Кабінету Міністрів України від 25 черв. 2014 р. № 213. – URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/213-2014-%D0%BF%20>.

49. Про забезпечення часткової оплати вартості тимчасового проживання громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та району проведення антитерористичної операції : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 жовт. 2014 р. № 1068-р. – URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1068-2014-р>.

50. Про зайнятість населення : закон України від 5 лип. 2012 р. № 5067-VI. – URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.

51. Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення

антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року : постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 2015 р. № 1094 // Офіц. вісн. України. – 2016. – № 2. – С. 582. – Ст. 76.

52. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : указ Президента України від 25 серп. 2015 р. № 501/2015. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.

53. Про затвердження Основних напрямів розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015 - 2016 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 8 лип. 2015 р. № 505. – URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/505-2015-п>.

54. Про затвердження Порядку використання коштів, що надійшли від фізичних та юридичних осіб для надання одноразової грошової допомоги постраждалим особам та внутрішньо переміщеним особам : постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовт. 2014 р. № 535. – URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/535-2014-п>.

55. Про затвердження Порядку створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 22 верес. 2016 р. № 646. – URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/646-2016-п>.

56. Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру : постанова Кабінету Міністрів України від 2 берез. 2016 р. № 207. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/207-2016-п/page>.

57. Про затвердження форми Заяви про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи : наказ Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2016 р. № 1610. – URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0089-17>.

58. Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю : указ Президента України від 13 груд. 2016 р. № 553/2016. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/553/2016>.

59. Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовт. 2014 р. № 505 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 80. – С. 22. – Ст. 2271.

60. Про внесення змін до пункту 3 Порядку надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 15. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2018-%D0%BF#n5>.

61. Про облік внутрішньо переміщених осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовт. 2014 р. № 509 // Офіц. вісник України. – 2014. – № 81. – С. 43. – Ст. 2296.

62. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2017 р. № 689. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/689-2017-п>.

63. Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовт. 2014 р. № 531 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 84. – С. 12. – Ст. 2372.

64. Про Порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС : постанова Кабінету Міністрів України від 16 груд. 1992 р. № 706 [Електронний ресурс]. – URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/706-92-п>.

65. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : закон України від 22 верес. 2011 р. № 3773-VI. – URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.

66. Про соціальні послуги : закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV (поточна редакція – редакція від 7 січ. 2018 р.) // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 29. – С. 52 – 60. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.

67. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : закон України від 28 лют. 1991 р. № 796-XII // Відом. Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 16. – Ст. 200.

68. Про внесення змін до Митного кодексу України (щодо зменшення строку тимчасового зберігання товарів гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб) : проект Закону України від 28 серп. 2014 р. № 4552а. – URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52052.

69. Про внесення змін до Митного кодексу України (щодо зменшення строку тимчасового зберігання товарів гуманітарної допомоги для внутрішньо переміщених осіб) : проект Закону України від 11 груд. 2014 р. № 1419. – URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=52890.

70. Протокол щодо статусу біженців (Приєднання від 10 січ. 2002 р.). – URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363.

71. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень) / П. М. Рабінович. – Харків : Право, 1997. – 64 с.

72. Синчук М. Право соціального забезпечення в Україні : навч. посібник / М. Синчук, В. Бурак. – Київ : Знання, 2006. – С. 74 – 75.

73. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб / Міністерство соціальної політики України. – Режим доступу : <https://www.msp.gov.ua/news/15904.html?PrintVersion>. – Назва з екрану.

74. Спільна оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб : звіт про спільну оцінку потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО), м. Київ та Київська область, Україна [Електронний ресурс] / УВКБ ООН в Україні, 2015 р. – URL : <http://unhcr.org.ua/uk/publikatsiji/sotsialna-dopomoga/2-uncategorised>.

75. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : моногр. / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова [та ін.] / Львівський

регіон. ін-т держ. упр. НАДУ ; НАН України, Ін-т економіки промисловості. – Київ ; Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. – 184 с.

76. Форманюк В. І. Надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні / В. І. Форманюк // Наук. вісн. Ужгородського нац. ун-ту. – 2014. – № 29 (2.2). – С. 32 – 35. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29%282.2%29__10.

77. Христова Г. О. Права людини внутрішньо переміщених осіб: зобов'язання держави та стандарти Ради Європи / Г. О. Христова // Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції : матер. міжнар. круглого столу (27 жовт. 2016 р.). – Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016.

78. Recommendation Rec (2006) of the Committee of Ministers to member states on internally displaced persons. – URL : https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d8265.